

Boganmeldelser Noter nr. 243

Undervisningsbøger:

Rasmus Kjærgaard Petersen: Den franske revolution - triumf eller tragedie. Systime 2024. 194 sider, 210 kr., ex moms (findes også som i-bog)

Mathias Strand: På sporet af den kolde krig. Praxis 2024. 177 sider, 204 kr., ex moms.

Denise Lindegaard Nielsen og Elisabeth Lollike Ørsted. Klimahistorie. Menneske og natur i den antropocæne tidsalder. Columbus 2024. 134 sider, 160 kr., ex moms.

Historisk faglitteratur:

Ivar Holm: Fiskernes oprør 1978 og 1987. Forlaget Hakon Holm 2024. 264 sider, 295 kr.

Niels Nørgaard: Stauning og Grønland. Kampen om den arktiske koloni mellem to verdenskrige. Gads Forlag 2024. 264 sider, 299,95 kr.

Rikke Albers Peters og Jakob Bek-Thomsen. Anti - vaccinemodstandens historie. Gads Forlag 2024. 256 sider, 299,95 kr.

Mette Kia Krabbe Meyer. Serien 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2023. 100 sider, 129,95 kr.

Anders Lundt Hansen: Kong Haralds ringborge. En rejse gennem Danmark i år 984. Lindhardt og Ringhof 2024. 256 sider, 299,95 kr.

Kurt Jacobsen. Velfærdsuddannelser. Fra enevælde til konkurrencestat Gads Forlag 2024. 432 sider, 349,95 kr.

Palle Svensson. Folkets love. Folkeafstemninger om danske grundlove. Aarhus Universitetsforlag 2024. 243 sider, 249,95 kr.

Martin Philipsen Mølgaard og Julie de Vos. Flygtningelejren Sølund. De tyske flygtninge i Skanderborg 1945-46. Forlaget Turbine 2024. 155 sider (rigt illustreret), 279,95 kr.

Nathalie Ostrynski. De mørke bånd. Forlaget Grønningen 1 2024. 233 sider, 299,95 kr.

Jesper Asmussen: Vikinger - hverdagsliv, gudetro og togter. Forlaget Turbine 2024. 628 sider, 449,95 kr.

Jonas Ishibor. Tsugios krig. Japans triumf og nederlag under Anden Verdenskrig. Forlaget Turbine 2024. 256 sider, 299,95 kr.

Nina Koefoed. Kvinderne får stemmeret 1915. Serien 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

Bent Blüdnikow: Grænseløse jøder. Spillet om Marokko og Danmark i 1700-tallet. Forlaget Nord Academic 2024. 432 sider, 349,95 kr.

Stine Grønbæk og Sarah Smed. Pigerne fra Sprogø. Lindhardt og Ringhof 2024. 400 sider, 349,95 kr.

Jesper Clemmensen og Ole Sønnichsen: Farlig mand. Historien om en dansk dobbeltagent og stasi-spion. Lindhardt og Ringhof 2024. 432 sider, 349,95 kr.

Michael Böss. Den keltiske ånd. Længsel efter mening og identitet. Kristeligt Dagblads Forlag 2023. 425 sider, 299,95 kr.

Allan Leth Frandsen. Bajeren kommer 1847. Serien 100 Danmarkshistorier. Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

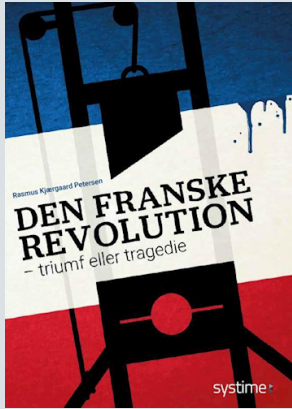
Peter Harmsen. Grønland i krig. Spillet om Arktis 1939-45. Lindhardt og Ringhof 2024. 416 sider, 329,95 kr.

Hans Gregersen: Christian 4. og kvinderne. Forlaget Turbine 2024. 362 sider (rigt illustreret), 349,95 kr.

Undervisningsmateriale

Den Franske Revolution – ny didaktik og gammel viden

Rasmus Kjærgaard Petersen: *Den franske revolution - triumf eller tragedie*. Systime 2024. 194 sider, 210 kr., ex moms (findes også som i-bog), illustreret i farver.

Der er vedtaget flere gymnasireformer, siden der sidst udkom en lærebog til gymnasiet om den Franske Revolution. Dette råder denne nye udgivelse fra Systime bod på. Det omfangsrige værk bruger omkring en fjerdedel af pladsen på tiden indtil stænderforsamlingen i 1789. Herefter kommer halvdelen af bogen med en grundig gennem-

gang af årene 1789-1799. Endelig runder Kjærgaard Petersen af med et kapitel om Napoleons regeringsperiode og til sidst et kapitel om arven efter revolutionen. Hvert kapitel er opbygget identisk og starter med et kort afsnit "værd at vide" og en præsentation af problemstillingerne der behandles. Desuden ligger på i-bogen en kort video, hvor forfatteren præsenterer kapitlet (som kaldes afsnittet i videoerne). Hvert kapitel afsluttes med, at eleverne skal udfylde en overblikboks og fem bud på, hvordan man kreativt kan arbejde med kapitlet. Desuden er der på i-bogen en tjek-på-lektien quiz. I 9 af de 14 kapitler er der desuden 38 fyldige tekster fra fortiden, eftertiden og nutiden.

Som det fremgår af ovenstående, er bogen indholdsmæssig traditionelt opbygget og ikke særligt nyskabende med den relativt snævre kronologiske og geografiske afgrænsning. Dette understreges af, at størstedelen af teksterne i bogen er genoptrykt fra gamle lærebøger, og på samme vis er de historikere, man præsenteres for gamle kendinge som Burke, Soboul, Furet & Richet eller Krarup. Selv om det kan være rart at få samlet disse tekster, er det ikke her, bogens styrke ligger. Således nævnes centrale bøger som Jonathan Israels nye oplysningsbøger, Simon Schamas kritik af revolutionen eller Robert Darntons studier af kommunikationsnetværk i Paris ikke. Se også Nicolai von Eggerts fine oversigt i Temp 24 (2022), hvis du som lærer gerne vil vide, hvad du går glip af.

Et punkt, hvor bogen imidlertid er up-to-date, er i den overordnede didaktik, hvor både introduktionen og

oversigtskemaet sidst i bogen hjælper læserne med at holde styr på de komplicerede forløb og de mange navne og grupper, som dukker op undervejs. Et andet sted, hvor bogen ligger på niveau med moderne udgivelser er enkelte velvalgte metodebokse om historisk empati, aktør/struktur og kontrafaktisk historieskrivning. At der ikke er metodebokse om revolutionsteorier kan til gengæld undre.

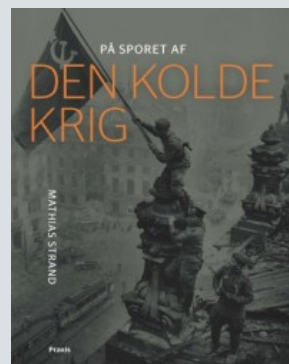
Endelig er der en række flere punkter, hvor bogen er nyskabende og laver nogle inspirerende greb, som peger fremad. Her skal først nævnes de kreative forslag, hvor der er en række forslag, der sættes eleverne i gang med at remediere, formidle eller søge information. En anden ting, der går igen, er, at Kjærgaard Petersen gentagne gange inviterer eleverne til at blive aktive under læsningen. Dette gøres både gennem et elevvenligt sprog, men også ved at bede dem reflektere over, hvad de ser og læser. Eksempler på dette er billedet af Panthéon, hvor læseren i billedteksten bliver spurgt "diskuter hvad kirkens arkitektur leder tankerne hen på" (s.15) eller når man skal gå på opdagelse i billedet af de tre stænder (s.28).

Samlet set præsenterer bogen derfor et godt bud på, hvordan man kan få eleverne til at arbejde med et svært, men vigtigt emne.

Rasmus Thestrup Østergaard

Den kolde krig – læst bagfra

Mathias Strand: *På sporet af den kolde krig*. Praxis 2024. 177 sider, 204 kr., ex moms.

På sporet af ... -bogserien fra Praxis har vokseværk. Her i 2024 er bogserien, der layoutmæssigt og opbygningsmæssigt har en ekstrem høj lækerhedsfaktor, blevet udvidet med "På sporet af den kolde krig" skrevet af gymnasielærer Mathias Strand. Hvis man tænker, at den kolde krig er et

uoverskueligt historisk emnefelt at kaste sig ud i, må dilemmaerne for en undervisningsbog om den kolde krig skrevet i 2024 ikke fremstå mindre: Skal bogen fokusere på den kolde krigs overblik eller have nedslag i enkeltbegivenheder? Hvor meget plads og fokus skal der være på den kolde krigs årsager og konsekvenser? Og hvor meget skal der relateres mellem den kolde krig og dét, der gør, at flere taler om en verdenssituation, der minder om den kolde krig – nu? Etc. etc.

Heldigvis er det ikke undertegnede, der har skule tænke over det, men holdet bag bogen. Men jeg tænker altid, når man får en så særlig flot og en så vel-skrevet bog henvendt til elever i hånden, som denne: "Kan jeg omsætte al den viden fra bogens 10 kapitler og 135 siders fremstillings- og kildetekst til ét forløb for mine elever?". Særligt er jeg som alle andre undervisere blevet opmærksom på elevernes nuværende forhåndsviden om komplekse historiske begivenheder. Så hvor skal en bog om den kolde krig begynde, hvilke detaljer skal med, hvilke skal ikke med? Det er ingen nem opgave.

I mine øjne er der en tendens til at de fleste undervisningsbøger udelukker mange årstal, navne og sammenhænge for at mindske kompleksiteten for elevernes læsning. Det er også tilfældet i denne vel-skrevne og fortrinligt opbyggede bog, der bygger på et traditionelt narrativ om den kolde krig, som ses af kapitelopbygningen og i indholdet. Hvis der kommer en 2. udgave, kunne jeg godt ønske mig flere detaljer, navne og mere kontekst – måske som "mere viden" i form af links eller lignende? Jeg kommer i hvert fald lidt på arbejde i fx kapitlet om starten på den kolde krig i forhold til kontekst om "de tre stormagter". Måske jeg selv kan løse det med et kort, som overskriften jo ellers også lover, s. 7 "Et nyt Europakort" - hvor der desværre ikke er et grafisk Europakort, der viser de tre stormagters "fordeling", visuelt set, af Europa. Detaljegrad og sprog er en evig fagbogsdiskussion, så denne diskussion er ikke særligt rettet mod denne udgivelse – men også rettet mod netop denne udgivelse.

Til gengæld er bogens emne mere end i øjenhøjde med elevernes livssituation. Nævn blot Ukraine og Putin. Det giver derfor grund til at overveje, om man skulle have startet bogen med Putin, verdenssituationen og tematisere vores nutid som en mulig ny kold krig? I nærværende bog er denne del placeret i det næstsidste kapitel 9 "Den kolde krigs genkomst".

Jeg vil meget gerne storrose den største styrke i bogen. De mange spændende øvelser til hvert kapitel, som findes bagerst i bogen, er yderst veloplagte og skarpt vinklede. Det er en uvurderlig hjælp til læreren, der hele tiden leder efter fornyelse. Øvelserne spænder lige fra Quizlet, Gæt dagens Lektie, Vendespil til gode tidslinjeopgaver. Mange tak herfra!

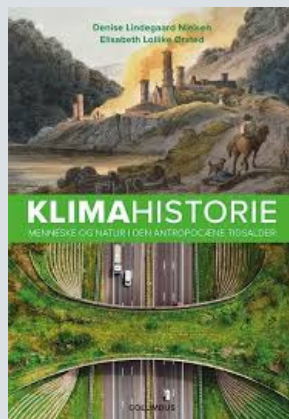
Og så til overskriftens forslag om at læse bogen bag-læns. Hvorfor? Hvis man vender bogen om, så får man som lærer serveret en skitse til forløb på 11 moduler (som dog nok er lidt for mange moduler for mange lærere/skoler). Herefter fremkommer der et overflø-dighedshorn af øvelser til bogens kapitler. Herfra kan man passende bladre om til kapitel 9 som kapitelstart

for forløbet: Den nye kolde krigs genkomst. Der er jo som nævnt mange aktuelle grunde til at undervise i den kolde krig – igen. Denne gang overvejer jeg stærkt bogen, når min 2.g bliver til 3.g næste år, og der sidder en ny person i Det Hvide Hus. Dét gør den kolde krig (næsten) evig aktuel, og det gør nærværen-de smukke bog meget brugbar til elevlæsning med den vanlige lærerstilladsering.

Brian Larsen

Klimahistorie. Menneske og natur i den antropocæne tidsalder

Denise Lindegaard Nielsen og Elisabeth Løllike Ørsted. Columbus 2024. 134 sider, 160 kr., ex moms.

"Hvordan er vi havnet i en klimakrise? Hvordan har vores natur- og menneskesyn forandret sig over tid? Og hvordan har menneskets forhold til naturen haft en betydning for synet på klimaet fra midten af 1700-tallet til i dag?"

Sådan præsenterer Elisabeth Løllike Ørsted og Denise Lindegaard Nielsen rammen for deres bog Klimahistorie (Columbus 2024). Begrebet om den antropocæne tidsalder bliver strukturerende, idet den første af bogens tre dele omhandler industrialiseringen i England og Danmark. Kapitlerne finder en god balance mellem at være almene, så et kernebegreb som industrialisering 'dækkes', og specifikke, så man som læser holdes fast ved den centrale problemstilling om nutidens klimakrise. Del to handler om skabelsen af forbrugssamfundet efter 2. verdenskrig, igen med både internationalt og dansk fokus. Dermed kommer bogen også omkring begreber som velfærdsstaten, amerikanisering og oliekrisen.

Del tre handler om perioden siden ca. 1980. Overordnet set behandler denne del i højere grad politiske og folkelige reaktioner på klimakrisen, hvor der måske kunne gives mere plads til en fortsættelse af den fortælling om krisens årsager, der fokuseres så skarpt på i de første to dele. Forbrugerismen efter 2. verdenskrig accelerer voldsomt fra slutningen af 1970'erne og frem som led i globaliseringen. Samtidig med at nutidens protestbevægelser, som bogen dækker flittigt, vidner om en fornyet bevidsthed om menneskeheden's økologiske ansvar, har forbruget aldrig været større.

Bogens længste kapitel om 'Klima på den danske dagsorden' handler om miljøpolitikken i Danmark fra 1980'erne og frem, og er væsentligt mere detaljeret end de andre kapitler. Årsagen til dette er ikke helt klar. Jeg synes i hvert fald, der er langt fra billedet af Poul Nyrup Rasmussen iført sin lille cykelhjelm, til bogens rammesættende spørgsmål: hvorfor befinder kloden sig i en klimakrise? I det forløb om klimahistorie, jeg bestemt gerne vil køre med afsæt i bogen, vil jeg nok flytte lidt vægt fra Nyrup og Thunberg over mod Amazon og Temu.

Helt unikt trækker Klimahistorie på en bred vifte af fagligheder. I tre kapitler om natursyn sættes menneskehedens forhold til naturen i både filosofisk, litterært og samfundsøkonomisk relief. Der er Aristoteles, Peter Singer, Adam Oehlenschläger, Halfdan Rasmussen, Gaia-teori og doughnut-økonomi. Ud over at binde hele fortællingen flot sammen, gør det også bogen ekstra værdifuld for elever, der ønsker at skrive opgave om klimakrisen.

Hver af bogens dele indledes med en "Det skal du kunne"-boks og afrundes med en samling af mindst ti kilder. Kildematerialet spænder bredt og repræsenterer både optimister og skeptikere, i første omgang i forhold til den teknologiske og sociale udvikling og siden i forhold til de forskellige versioner af klima- og miljøkampen. Bogen indeholder ikke som sådan arbejdsopgaver eller kildeøvelser.

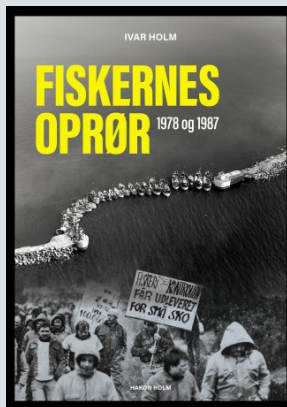
Bogen er virkelig vellykket, og jeg ser frem til at bruge den. Jeg synes selv, det tematiske forløb i historie kan være en svær størrelse, fordi nedslagene i forskellige perioder kræver et køligt overblik hos eleven, særligt i en prøvesituation. I Klimahistorie står den store sammenhæng knivskarpt mens de enkelte kapitler er tilpas kødfulde. Selvom man ved endt læsning måske foretrækker vegansk.

Andreas Muurholm

Historisk faglitteratur

Fiskerne på barrikaden - og fiskeriets nedtur

Ivar Holm: *Fiskernes oprør 1978 og 1987*. Forlaget Hakon Holm 2024. 264 sider, 295 kr.

For 50 år siden var fiskeriet et betydningsfuldt erhverv i Danmark, ikke mindst på Bornholm. På Bornholm var der i 1970'erne omkring 350 fiskekuttere, der beskæftigede 900 fiskere. Hertil kom 1.100 i følgeindustrien, hvilket betød, at 26% af den erhvervsaktive befolkning havde deres indkomst takket være fiskeriet. I dag er situationen en

helt anden, hvor der kun er en halv snes både tilbage - og i år har Fiskeriforeningen på Bornholm nedlagt sig selv efter 141 år.

Ivar Holm (født 1944) har gennem det meste af sit liv været tæt på det bornholmske fiskeri bl.a. som leder af Rønne Skipperskole fra 1973 til 1991. Han har for nylig udgivet en biografi om en af de aktive fiskere fra Bornholm, og med dette udgangspunkt vil han med denne bog fortælle historien om, hvorledes fiskerne i 1978 og i 1987 i protest mod fiskerikvoter, reguleringen og ikke mindst faldende indtjening blokerede de danske havne med 700 kuttere fra hele landet.

I København forsøgte de mange fiskere at få politikerne i tale, men regeringen med Anker Jørgensen i spidsen ville ikke forhandle med fiskere, der på ulovlig vis blokerede trafik og færgeruter. Men med organisationernes hjælp lykkedes det alligevel at få politikerne i tale, og hele den danske befolkning blev opmærksom på de problemer, som fiskerne stod overfor. Der var dog ikke meget, man kunne gøre for fiskerne, og det blev efterhånden klart, at vejen frem var at reducere fiskerflåden gennem ophugning og salg. Fiskernes oprør var forsidestof i de danske medier, og selv udlandet hørte om de danske fiskeres protest.

På grundlag af 2.500 avisartikler og nogle få andre kilder fortæller Ivar Holm i et levende sprog denne historie, så man kommer tæt på både forløbet og de personer, som spillede en central rolle. Der er fyldige uddrag fra avisartikler, resolutioner og andre skriftlige kilder. Nogle gange kunne man godt ønske en lidt skrappere redigering, for med de mange detaljer og

avisuddrag bliver fremdriften i historien undertiden udfordret. Til gengæld er der mange fotos i bogen, der giver et godt indtryk af forholdene dengang.

I et nutidigt perspektiv er det indlysende, at fiskeriet selv var med til at skabe problemerne for erhvervet. Gennem flere år var fiskeriet nemlig blevet mere og mere effektivt med det resultat, at der til sidst stort set ikke var flere fisk at hente op fra Østersøen. Fiskerne gav ikke meget for biologerne med deres grundige målinger og prognoser, ligesom de ikke bifaldt EF's fiskerikvoter.

Ulrik Grubb

Stauning og Grønland

Niels Nørgaard: Stauning og Grønland. Kampen om den arktiske koloni mellem to verdenskrige. Gads Forlag 2024. 264 sider, 299,95 kr.

Niels Nørgaard har skrevet en underholdende bog om Danmarks forhold til Grønland i mellemkrigstiden. Nørgaard har været i Arbejderbevægelsens arkiv. Derfor indeholder bogen mange interessante uddrag fra Staunings egne private optegnelser og brevvekslinger. Forfatteren er journalist ved Politiken, og det mærker man. Teksten

er holdt i præsens, nogle steder får det nærmest karakter af reportage. Vi oplever historien, mens den udspiller sig, og man mærker forfatterens engagement og fascination af Stauning.

Stauning havde en paternalistisk holdning til Grønland. Indbyggerne på den store ø skulle hjælpes og beskyttes af moderlandet, og derfor var der ikke fri adgang til at handle med eller opholde sig i den del af kongeriget. Det bliver der først for alvor pilleret ved, da Henrik Kauffmann i 1941 indgår Grønlandsoverenskomsten, der giver amerikanerne lov til at oprette fly- og flådebaser.

Kampen om Sydøstgrønland

Norge blev som bekendt skilt fra Danmark i 1814. Både før og efter det er der norsk fangst og fiskeri i Østgrønland, og fra norsk side hævdes det, at der er vundet hævde på fangstområderne der.

Under og efter første verdenskrig arbejdede danske diplomater på at få andre magter til at anerkende

Danmarks suverænitet over hele Grønland og ikke kun den vestlige, beboede del. I forbindelse med salget af de vestindiske øer til USA, anerkendte USA Danmarks suverænitet over hele Grønland. I maj 1921 erklærede Danmark, at hele Grønland var en dansk koloni, og man sendte besked om det direkte til Norge, som ikke anerkendte dette.

I 1924 blev der indgået en aftale, der gav Norge adgang til fiskeri og videnskabelig forskning i bestemte dele af Østgrønland under særlige vilkår. Men det var ikke nok for nordmændene, der i 1931 udråbte kolonien "Erik Raudes Land" ved Myggbukta i Østgrønland, og "Fridtjof Nansens land" syd for Ammasalik i Sydøstgrønland året efter. Eller rettere - det var enkeltpersoner, som tog initiativet og plantede det norske flag, og herefter bakkede den norske regering op, vel blandt andet fordi der blev pisket en stemning op i norske medier. Egentlig ret provokerende adfærd, når man tænker på al den broderfolksretorik .. ?

Sagen blev indbragt for Den internationale domstol i Haag, som i 1933 kendte Norges okkupation ugyldig og dermed blev Danmarks suverænitet over hele Grønland slået fast.

Citater og satiretegninger fra samtiden indeholder nationalisme og fjendebilleder af modparten. Fx viser en satiretegning fra Blæksprutten 1931, at nordmændene drev rovdrift på edderfugle og moskusokser i Østgrønland. Her kunne jeg godt savne lidt mere indblik i de norske politikeres overvejelser. Hvad ønskede de at opnå ved at få en bid af Østgrønland?

Men altså - interessant eksempel på nordisk imperialisme. Kunne man sammenligne med Japans fremfærd i Manchuriet og ønsket om lebensraum? Hvorfor var det så vigtigt for nordmændene med suverænitet over områderne, når de havde fået adgang til fiskeri med aftalen fra 1924?

Amerikanerne kommer

Charles Lindberghs berømte soloflyvning fra New York til Paris i 1927 fører til, at man begynder at interessere sig for Grønland som mulig base for transatlantiske flyvninger.

I 1933 udpegede Roosevelt Ruth Bryan Owens som amerikansk ambassadør i Danmark, og det kunne ses som et udtryk for øget interesse for Grønland i forhold til transatlantiske flyvninger. Owens presser på for at få lov til at rejse til Grønland, og i 1934 får hun lov til at besøge 15 byer i Vestgrønland, sammen med bl.a. direktøren for Grønlands styrelse. Hun opbygger et godt forhold til Stauning, og der forberedes endda et besøg i Det Hvide Hus, som bliver aflyst pga sygdom.

Der var altså på en måde varmet godt op til grønlandsoverenskomsten før krigen.

Grønlands selvbestemmelse

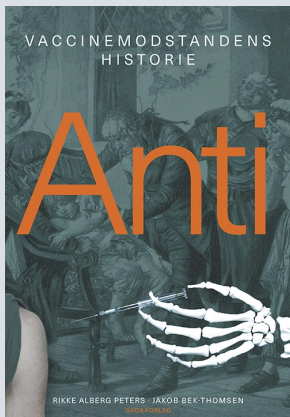
Den oprindelige grønlandske befolknings ret til selvbestemmelse er selvfølgelig også et tema. I 1908 vedtager den danske rigsdag at Grønland skulle have to nye landsråd; et for Nordgrønland og et for Sydgrønland. Da Danmark giver nordmændene adgang til fangst og fiskeri i Østgrønland i 1924, sker det dog hen over hovedet på grønlænderne selv. I 1939 klager færøske fiskere deres nød, og de får lov til at etablere tre havne i Vestgrønland, uden at de grønlandske råd bliver hørt.

Bogen er ikke skrevet til undervisningsbrug, men dele af den kunne sagtens indgå i et forløb om Danmark og Grønland. Bogen er rigt illustreret med fotografier, avisopslag og satiretegninger. Især sidstnævnte bidrager til underholdningsværdien.

Lars Henriksen

Anti - vaccinemodstandens historie

Rikke Albers Peters og Jakob Bek-Thomsen. Gads Forlag 2024. 256 sider, 299,95 kr.

De fleste kan nok huske, hvordan grupper som 'Men in Black' og andre reagerede mod restriktionerne under Covid 19 pandemien. Den til tider voldsomme modstand mod nedlukningen og vaccinerne kom som en overraskelse for mange af os, der så vaccinerne som løsningen på pandemien. Men modstanden mod vacciner er ikke noget,

der først er opstået i forbindelse med Covid 19. Faktisk har der været vaccinemodstand, siden man begyndte at eksperimentere med koppeindpodninger i begyndelsen af 1700-tallet.

Forfatterne, der begge har ph.d. idéhistorie, har begået en bog, der taler direkte ind i vores nærmeste samtid og meget kvalificeret afdækker, hvad der er gået forud, for det vi oplevede under pandemien.

Det hele begyndte med lægen Edward Jenners koppevaccine i 1788. Det tilsyneladende mirakuløse bestod i erkendelsen af princippet om, at immunsystemet har en indbygget hukommelse, der gør, at det kan huske virussygdomme, det har mødt tidligere, og

at Jenner systematisk testede og gennemkontrollerede studier, der gjorde videreudvikling muligt for andre læger.

Med udviklingen af den nærmest mirakuløse kur mod den frygtede sygdom opstod også den første modstand. I første omgang var modstanden indenfor lægestanden. Kolleger til Jenner mente ikke, behandlingsformen var sikker nok trods de gode resultater. Her skal man huske på, at lægekunsten i 17- og 1800-tallet ikke var lige så sikker som i dag, og teknikken med at indføre virus i et menneske var behæftet med en masse risici. Men der hvor modstanden i mine øjne bliver mest interessant, er med den statslige forebyggelse, og når lægerne bliver repræsentanter for statens restriktioner og tilsyneladende behandlingstvang. Med dette gik samfundets fælles bedste altid forud for individet.

Forfatterne skelner mellem den biologiske krop og den politiske krop: "Vaccinemodstand sætter spørgsmålet om individets ret overfor den kollektive sundhed på dagsordenen og (...) [I]déen om at det, der er godt for den politiske krop, også må være godt for den biologiske krop, sætter spørgsmålet om tilliden til myndighederne på spidsen" (s. 18).

Modstanden bliver en del af en mere generel modstand mod myndigheder og deres restriktioner og tvang, jo mere tvang, desto mere modstand og manglende tillid til myndighedernes motiver bag deres tiltag. Dette skete ofte i grupper af befolkningen, der i forvejen ikke havde den store tillid til staten og myndighederne, som f.eks. de laveste klasser i samfundet eller etniske minoritetsgrupper.

Vaccinemodstanden blev også koblet på myndighedsmodstand i kolonierne og specielt i Indien. Som nævnt tidligere var vaccinationer ikke altid lige sikre, og der kunne ske fejl. Det interessante var (og er) at den (til tider berettigede) kritik, der kom som reaktion på disse fejl, blev i lige så høj grad rettet mod det politiske system, som mod behandlingen.

De alternative sygdoms- og helbredelsesopfattelser, der opstod i det sene 19. århundrede og det tidlige 20. århundrede, f.eks. hos Rudolf Steiner og det antroposofiske tankesæt, kom også i opposition til myndighedernes vaccinetiltag. Mange af argumenterne for det unaturlige ved den autoriserede medicin og sundhedsmyndighedernes tilgang stammer fra disse bevægelsers verdensopfattelser. Men til forskel fra de tidligere politisk motiverede var disse mere ideologiske. 'Naturhelbredelse' var den betegnelse, der brugtes om dette alternative syn på sygdom og helbredelse, og faktisk var mange tyske nazister tilhængere af naturhelbredelsen og alternative sundhedsideer.

Vaccination blev af dem opfattet som en jødisk opfindelse, og at det var et jødisk forsøg på at underlægge sig menneskeheden som beskrevet i Zions Vises Protokoller. Det var i høj grad forureningen af blodet, der var problemet for nazisterne og deres racelære.

I tiden efter 2. verdenskrig, hvor internationale indsatser fra WHO fik udryddet kopper i 1980 og gjorde en kæmpe forskel ift. begrænse udbredelsen af tuberkulose og andre smitsomme sygdomme, var modstanden mindre markant. De fleste bakkede op om disse sundhedsmæssige tiltag, men i takt med at man begyndte at vaccinere mere massivt og systematisk, også mod mindre alvorlige sygdomme, kom modstanden igen.

Dette kunne eksempelvis ses i kvindebevægelsens fokus på at tage retten over deres eget liv og krop. Her blev også moderskabet og retten til at vide, hvad der var bedst for deres børn, en del af vaccinemodstanden. Mange kvinders oplevelse af læger og sundhedsmyndigheder havde været mandlige læger, der ofte ikke anerkendte kvindernes evne til at forholde sig til medicinske spørgsmål. Det førte til at der skete en sammenblanding af frigørelsesspørgsmålet og vaccinemodstanden. Med intensivering af vacciner kom også flere tilfælde af bivirkninger, og børn der tog alvorligt skade af vaccinerne. Dermed kom skrækeksemplerne, der kunne deles og bruges som argument mod vaccinerne. Modstanderne fik skabt en opfattelse af, at vacciner var unaturlige, og ligesom tilsætningsstoffer i maden skulle undgås for at leve sundt, og modstanden voksede støt. Som forfatterne beskriver det: "Det er ikke kun et spørgsmål om autoritet og magt, men også personligt ansvar over for myndighedernes pligt til at informere og kommunikere, hvis det frie valg skal kunne forenes med vaccinerne funktion som samfundsbeskyttelse." (s. 161).

Med udbredelsen af internettet fra midten af 90'erne bliver modstanden mere levedygtig og 'ekkokamre' mere udbredte, og nysgerrige får nemmere ved at søge oplysninger og *do your own research*. Her kommer bogen bl.a. omkring modstanden mod MFR-vaccinen og den påståede sammenhæng med autisme og HPV-vaccinen, der i en periode nærmest ingen tilslutning havde af angst for påståede bivirkninger. En interessant detalje er, at de tilsyneladende bivirkninger der blev konstateret i forbindelse med HPV-vaccinen, blev konkluderet at være en slags massepsykose der - ironisk nok - smittede via billeder og videoer på YouTube og lignende kanaler, altså en slags mediefordret virus.

Bogen kommer naturligvis også ind på coronapandemien. Her viser forfatterne, hvordan modstanden i høj grad bærer præg af gentagelser fra tidligere tiders

modstand, men også hvordan modstanden udvikler sig - ikke mindst den rolle de sociale medier og internettet spillede.

Forfatterne fremhæver spørgsmålet om tillid og respekt for forskellige holdninger, som de skriver: "Det er en væsentlig pointe i bogen, at vi må analysere vaccinemodstandens tidligere manifestationer og forstå modstandernes argumenter for fravalg for at forstå den aktuelle modstand og kampene på sundhedsområdet." (s. 19). De kommer frem til to overordnede årsagsforklaringer til den lave tillid til sundhedsmyndighederne. Den første er, at netop pga. den manglende tillid søger de svar fra alternative kilder, der bekræfter deres indledende mistillid. En anden forklaring er Dunning-Kruger-effekten, opkaldt efter et studie fra 1999 der undersøgte lægfolks tendens til at overvurdere deres egen viden og kompetencer indenfor et område, som de formulerer det, "...begrænser vores uvidenhed vores evne til at erkende vores egen uvidenhed." (s. 189) Det fører til, at man lader sig styre af bias. Men forfatterne understreger samtidig, at dette ikke er begrænset til vaccinemodstandere: "Måske er vores største bias, at vi tror, at vi ikke selv er underlagt bias. Det gælder også mennesker, der stoler blindt på myndigheder og videnskab." (s. 190)

Forfatterne er tydeligvis på sundhedsvidenskabens "side" ift. spørgsmålet om vaccination, men forholder sig gennem hele bogen fair og undersøgende i forhold til de forskellige modstandsholdninger, de beskriver, og de fremhæver også de tilfælde, hvor modstanden har medvirket til at forbedre og udvikle moderne vaccineteknologier.

Som de runder bogen af: "Og det er sundt for den demokratiske og samfundsmæssige samtale. For staten, for samfundet og for individet. Så selv når nogle er anti, er dialogen vigtig for vores allesammens sundhed, når den næste pandemi rammer." (s. 219)

ANTI er en meget spændende og velskrevet bog med et noteapparat der gør det muligt at *do your own research* og tilrettelægge egen undervisning, om det skal være et dedikeret forløb eller om emnet skal integreres i forløb, man allerede har liggende.

Margen Ott

Danmarks første foto 1840

Mette Kia Krabbe Meyer. *Serien 100 Danmarkshistorier*. Aarhus Universitetsforlag 2023. 100 sider, 129,95 kr.

“Et billede siger mere end tusind ord”, siger et gammelt kinesisk stykke livsfilosofi. Udtrykket blev af reklamemanden Fred R. Barnard i 1927 gjort til hvermandseje, da han skulle sælge sit bureaus reklamer. Udtrykket lød oprindeligt “...er mere en tusinde ord værd”, men efter et par retoucheringer gjorde Barnard udtrykket mere mundret.

Netop retoucheringen er et af de gennemgående temaer i Ph.d. Mette Kia Krabbe Meyers bog *Danmarks Første Foto*. Allerede med overskriften på bogens første kapitel ‘Fotografiet lyver’ slår Krabbe Meyer tonen an. Det er ikke kun med Photoshop og AI’s indtog, at fotografierne bliver manipuleret. Bag fotografierne - længe før det digitale kamera - stod en ukendt hær af retouchører, som gjorde den portrætteredes kinder lidt mere røde eller lidt mindre rynket, således at den fotograferede fremstår pænere på portrætfotoet. Med det håndholdte Kodak-kamera, som gjorde fotokunsten til allemandseje, var det ikke personen, som blev retoucheret, men i stedet situationen, der nogle gang blev valgt med omhu, inden billedet fandt sin vej til fotoalbummet. A *Kodak Moment*, som firmaet kaldte det.

Danmarks Første Fotografi handler dog kun perifer grad om netop dét første fotografi, som blev taget af digter og polyteknikeren Peter Faber sammen med apoteker Jørgen Albert Bech i sommeren 1840. Kun en halv snes sider er dedikeret til dette billede. I stedet arbejder Krabbe Meyer bl.a. med den tekniske side af fotografiet - kameraet og filmen - som har indflydelse på, hvad fotografiet kan vise. Er den fotograferede tvunget til at sidde bomstille pga. lukketiden fordrer det opstillede situationer, hvorimod det håndholdte kamera kan give mulighed for mere ‘autentiske’ billeder.

Krabbe Meyer behandler i bogen flere typer af fotos. Fra portrætsfotoet, gruppebilleder og forbryderalbummet til pressefoto over i reklamernes tydeligt opstillede foto - altid med en tydelig refleksion over fotografiernes funktion og udsagnskraft. Tillige gøres bogen levende med beskrivelser af udvalgte fotografier og fotograferede, så man kommer bag om billedet eller linsen så at sige.

Hvis man eksempelvis troede, at et selfie er en ny opfindelse, kan man godt tro om efter at have læst Meyer Krabbes bog. H.C. Andersen var henrykt over portrætfotoet og gjorde sig mange tanker om, fra hvilken vinkel han tog sig bedst ud - akkurat som vi ser på selvierne i dag. Andersen fandt, at han tog sig bedst ud i profil, hvorfor billeder af ham derfor ofte er således. Samme refleksioner ses helt sikkert i dag; det hører nok til et fåtal, som synes, at en selfie fra frøperspektiv gør noget godt for én; det tages i stedet i en skrå vinkel oppefra.

1800-tallets amatør fotografi havde en bevarende funktion af fortiden. Det samme gør sig gældende i mit barndomshjem, hvor der hænger et væld af børnebilleder af min bror og jeg, så beskuerens kan mindes, hvordan det var. I dag, skriver Krabbe Meyer, er fotoet i højere grad blevet en forstærkning af nuet. På Snapchat sender unge et tilfældigt billede af en situation, de befinder sig i. Et lille ‘jeg er her’, der får modtagerne til at være lidt med i den fotograferendes liv.

Trods, at ph.d. Mette Kia Krabbe Meyer af Aarhus Universitetsforlag kun har fået 100 sider til at beskrive de tusinder af ord, som billederne udtrykker, fører hun læseren sikkert igennem dansk fotohistorie uden retouche. Bogen stiller skarpt på iscenesættelserne bag forskellige typer fotografier, men har mange gode overvejelser bag om fotografiet. Og helt naturligt er denne 100 Danmarkshistorier fuld af billeder til at illustrere Krabbe Meyers pointer. En anbefalet læsning.

Lasse Taagaard Jensen

Samfundskundskab anno 984

Anders Lundt Hansen: *Kong Haralds ringborge*. En rejse gennem Danmark i år 984. Lindhardt og Ringhof 2024. 256 sider, 299,95 kr.

Overordnet set er det en god bog, og endda rigtig god. De svagheder der er, hvis den skal anvendes i undervisningsøjemed, stammer fra bevidste valg vedr. bogens disposition, formodentlig truffet ud fra en ide om at bogen skal være underholdende, letlæselig og appetitvækkende for et bredt publikum. Det er den måske også, jeg skal ikke

være dommer i den sag.

Bogen undertitel er "En rejse gennem Danmark i år 984", og dette skal forstås både figurligt og konkret. Bogens ramme er historien om en delegation fra en fremmed fyrste (måske), der forsøger at finde kong Harald, først i Aggersborg, så i Fyrkat og siden videre til de øvrige ringborge. Efter Trelleborg giver de vist op, i hvert fald taber forfatteren interessen for dem.

I overført betydning er forfatterens mål helt klart at give en beskrivelse af det danske samfund, som det var omkring 984, altså i Harald Blåtands sidste dage. Og det lykkes ganske godt, men igen giver disponeringen af stoffet problemer, hvis bogen skal anvendes i undervisningssammenhæng. De enkelte stofområder er nemlig fordelt på de enkelte ringborge:

Under overskriften Aggersborg behandles, foruden detaljer om borgens opbygning og placering, forhold som fjernhandel, vævning og ernæring. Under "Fyrkat" får vi mere at vide om konstruktionen af borgene, om kvinders muligheder og om kongemagten. I forbi-farten når vi også til Aarhus, til Jelling og til Ravnings Enge. Nonnebakken-afsnittet omhandler tillige religiøse forhold, men også interessante oplysninger om trelleborgenes eventuelle forbilleder i andre lande. Under overskriften "Trelleborg" behandles internationale forhold, specielt venderne, og i Borgring-afsnittet finder vi en diskussion af vikingebegrebet. Endelig diskuteres det, om flere borge bør regnes for Haralds ringborge, og i den forbindelse hører vi også nærmere om Haralds projekt og død.

Som det ses, kommer forfatteren godt rundt i det danske samfund. Ringborgene er kun en del af det. Alligevel er der grundlæggende spørgsmål ved borgene, der vanskeligt kan besvares, og som heller ikke besvares i bogen: Hvem og hvor mange "boede" i borgene? Var der tale om permanent bemanning? Var der andre formål end de militære, f.eks. handel og håndværk? Måske kan borgene bedst forstås som et forsøg, der slog fejl (det er også en hovedpåstand i bogen), et forsøg på etableringen af en kongemagt af hidtil uset styrke i Danmark. Placeringen af dem antyder i hvert fald, at befolkningen i det meste af landet ikke ganske godvilligt har accepteret ideen – undtagen måske i Syd- og Sønderjylland, dynastiets magtbase.

Af alle de mange forhold der tages op i bogen, og det er mange, er det værd at fremdrage nogle få som særlig velbeskrevne:

Handels- og samfærdselsveje. Vi får mange detaljer, både omkring og mellem borgene, men også andre steder, veloplagt beskrevet, og med stor indlevelse.

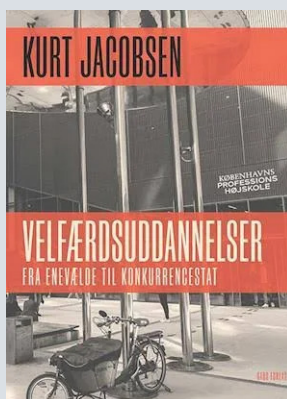
Venderne. Forfatteren har sat sig for at rehabilitere venderne, og det lykkes ganske pænt. Det var ikke noget tilfælde, at Harald var vendisk gift. Vendernes endelige skæbne skyldes kun, at de ikke var i stand til – eller ikke ønskede – at skabe sig en statsmagt.

Og endelig tager forfatteren diskussionen op mellem faghistorikerne og medie- og reklameverdenen om fænomenet vikinger. Lad os håbe at han med sin evne til populær fremstilling er i stand til at overbevise nogen fra den sidste verden.

Axel Moos

Velfærdsuddannelser. Fra enevælde til konkurrencestat

Kurt Jacobsen. Gads Forlag 2024. 432 sider, 349,95 kr.

De såkaldte varme hænder, velfærdsstatens frontpersonale har de sidste årtier fyldt i diskussionen om den offentlige sektor, og herunder ikke mindst uddannelsen af disse personalegrupper. Der har været en myriade af forslag til forandringer, diskussion af budgetterne og ikke mindst udbytting af de mange uddannelser. Kurt Jacobsen forsøger i et digert værk at redegøre for baggrunden for de mange velfærdsuddannelser.

Bogen består af seksten kapitler begyndende med jordemødrenes professionalisering, og bogen følger overvejende en kronologisk udvikling. Indledningsvist fylder omtalte jordemødre samt læreruddannelsen mest, men efterhånden kommer flere og flere uddannelser på banen, og efter anden verdenskrig går det for alvor stærkt; både på den ene og den anden måde – mere herom senere.

De første ti kapitler er således dedikeret til tiden før anden verdenskrig, og typisk er det noget med ildsjæle inden for sygepleje, børnepleje, fysisk terapi eller lignende, der tager fat i en problemstilling, og så bruger de deres liv på at forsøge at løse problemstillingen. Desuden opretter de en form for uddannelse eller mesterlære, hvor de kan give deres kunnen videre til nye generationer. Finansieringen er indledningsvist overvejende velgørenhed og kursisternes egenfinansiering, men efterhånden også med en beskedent plads på finansloven.

Efter anden verdenskrig - eller måske fra velfærdsstatens guldalders begyndelse i halvtredserne, ændrer karakteren sig imidlertid tydeligt. Ildsjælene falder bort; øjensynligt er ingen privatpersoner længere interesseret i at gøre en forskel - eller også overskygges de af

politiske projekter. I hvert fald er det politikerne, der løber med opmærksomheden, mens det private initiativ og den virkelyst, som lyser ud af bogens første ti kapitler, dør ud til fordel for politiske projekter, embedsmandsbetænkninger og en professionalisering - i bogens fremstilling.

Bogens sidste kapitler viser, hvordan problemstillingen dernæst vokser ud af hænderne på politikerne, og nu er det i stedet det såkaldte embedsmandsparti, der får hovedrollen. Det er ikke længere ildsjæle eller politikere, men rektorer og bestyrelsesformænd, der står for

de fremmeste citater; det bliver åbenbart kolde hænder tid? Og i særdeleshed de københavnske af slagten. Nuvel; selvom bogens titlen antyder noget andet, så er sigtet, jf. de to forord at fortælle historien om Københavns Professionshøjskole.

Bogens styrke er at fortælle om velfærdsuddannelsernes opståen fra 1700-tallet og frem til anden verdenskrig. Samtidig er det en styrke, når forfatteren knytter verdenshistoriske eller generelle danmarkshistoriske begivenheder til velfærdens historie, fx er det interessant at læse, hvordan forfatningskampen i slutningen af 1800-tallet fik konkret betydning for sygehusbyggeriet i Danmark.

Ligeledes er der et stort og flot billedmateriale; ganske vist mange portrætter, klassebilleder og situationsbilleder; det er svært at fotografere velfærd, og set i det perspektiv er det en flot og stemningsfuld samling af billeder, som bogen bringer. I de første mange kapitler er billedteksten dog tilsyneladende blot en kopi af en del af brødteksten, og det er irriterende for den opmærksomme læser. En anden af bogens styrker er den grundige og nærværende fortælling om personerne før anden verdenskrig; der er en nærværende og kildenær

portrættering af disse. Personer, som med en enorm dedikation og et personligt kald, satte alt til side for at fremme den nære velfærd: de varme hænderes arketyper.

Knap så overbevisende er de sidste dele af bogen. Ganske vist er det meget tæt på begivenhederne - men særligt på Christiansborg og nærmeste omgivelser. Der er gennemgang af betænkning på betænk-

ning. Det havde måske været interessant at kigge lidt mere på årsagerne til de mange betænkninger eller årsagen til, at fx læreruddannelse igen og igen udsættes for kritik, og hvordan går det med optaget på de forskellige uddannelser. Nuvel; når man af Københavns Professionshøjskole er blevet bedt om fortælle Københavns

Professionshøjskoles historie, så er det måske upassende at kritisere Københavns Professionshøjskole?

Bogen hører, som det antydes i det ovenstående hjemme på Københavns

Professionshøjskoles bibliotek, mens den næppe hører hjemme på et gymnasiums bibliotek; hvis der da stadig findes et bibliotek på et gennemsnitsgymnasium.

God læselyst,

Kim Hornbech

Folkets love. Folkeafstemninger om danske grundlove

Palle Svensson. Aarhus Universitetsforlag 2024. 243 sider, 249,95 kr.

Nærværende bog handler om det danske demokrati, nærmere bestemt vores - folkets - forhold til danske grundlove fra 1915 til 2009. For at starte med det sidste så var begivenheden i 2009 afstemningen om ændring af tronfølge loven, så mænd og kvinder fik reel ligestilling i modsætning til den såkaldt betingede ligestilling, der var blevet

skrevet ind i Grundloven i 1953, og som betød, at lillebror kom før storesøster i tronfølgen. Først fra 2009 er dette anderledes. Det har så medført den spøjse detalje, at der nu står noget direkte forkert i Grundlovens §2: "Kongemagten nedarves til mænd og kvinder efter de i tronfølge loven af 27. marts 1953 fastsatte regler."

Dette fører os videre til et par af de spørgsmål, Palle Svensson fokuserer på i sin bog, nemlig hvorvidt Grundloven efterhånden trænger til et eftersyn og måske endda en gennemskrivning eller modernisering, og hvorfor dette ikke er sket endnu. Juristerne

er ikke helt enige om behovet, men mange mener, at flere forhold ved Grundloven burde føres up-to-date.

Svensson bruger de historiske nedslag i afstemninger om forskellige emner i forhold til grundlovene til at komme med bud på årsager til, at intet er sket endnu: A) Det er svært at få "folket" op af sofaen, hvilket er vigtigt, da der skal 40% ja-stemmer til (+ flertal selvfølgelig) – og "sofaen" tæller altså som et nej, B) særligt hvis emnet kan synes "usexet" eller endda kompliceret, er det svært at engagere folk, C) hvis ikke der er bred partipolitisk enighed, kan der opstå problemer, hvilket Stauning til sin store sorg måtte sande i 1939, da det ret komplekse ændringsforslag til Grundloven ikke blev stemt igennem – sandsynligvis både fordi der var intern ballade om forslaget hos de konservative, og fordi Venstre ikke deltog i forliget, og venstrevælgere valgte at straffe regeringen snarere end at stemme om emnet (second-order voting). Det endte med en ja-procent på 44,46% af samtlige vælgere, men på det tidspunkt var grænsen stadig 45%. Svensson er konkluderende selv inde på, at man for at fremme grundlovsafstemninger måske skulle fokusere lidt mere på enkeltemner, som man gør i visse andre lande, snarere end at ville lave en stor forkromet modernisering på en gang.

"Folkets love" er jo ikke en elevbog, men for læreren er det interessant at lægge øre til især de argumenter, politikerne gennem tiderne har lagt til grund, når de skulle argumentere for tokammersystem, valgretsaldere på 21 år eller slet og ret, om man i det hele taget skulle have folkeafstemninger, for hvor efterlod det så det repræsentative demokrati?

Man kunne faktisk godt tage et eller flere af de mange ganske fyldige citater og bruge som kilder i sin historieundervisning.

Troels Grøn

Flygtningelejren Sølund. De tyske flygtninge i Skanderborg 1945-46

Martin Philipsen Mølgaard og Julie de Vos. Forlaget Turbine 2024. 155 sider (rigt illustreret), 279,95 kr.

Det er velkendt – sådan da, i hvert fald – at der var en kvart million tyske flygtninge i Danmark i krigsafslutningens turbulente dage og ganske lang tid efter. Mange af dem ankom via Østersø-

en, hvor de på overfyldte skibe undslap Den Røde Hærs fremrykning. Vel fremme i Danmark blev de indkvarteret en hel del steder i landet, fra Amager til Sønderjylland. Ofte i store lejre som Kløvermarken med 17.000 flygtninge eller Oksbøl, hvor hele 35.000 befandt sig, da lejren var på sit højeste – hvilket gjorde lejren til Danmarks femte største by. I bogen "Flygtningelejren Sølund" tager forfatterne fat på en af de betydeligt mindre lejre, der med sin beskedne kapacitet på 700 personer ikke fylder meget i historiebøgerne. Før nu. Sølundlejren lå i Skanderborg, nærmere bestemt i Dyrehaven i tilknytning til Luftwaffes installationer. Ikke overraskende var hovedparten af flygtningene kvinder og børn. Der var helt generelt problemer med sundhed og ernæring for de tyske flygtninge. I alt døde 17.000 af dem, heraf 7.000 børn, mens de var i Danmark. Behandlingen af flygtningene fra de danske myndigheder har gennem årene været til debat, ja, nærmest genstand for en hel Historikerstreit, hvor omdrejningspunktet kort fortalt er om de danske myndigheder og ikke mindst lægerne gjorde, hvad de kunne under svære forhold eller gjorde de mindst muligt – som overlæge OG historiker Kirsten Lyloff polemisk spurgte: Kan lægeløftet gradbøjes?

I "Flygtningelejren Sølund" kommer vi meget tæt på den lille historie gennem en bearbejdet dagbog fra en af de tyske flygtninge. En stærk kilde som flot binder den store og den lille historie sammen. Derudover er det tydeligt, at bogen er udgivet i samarbejde med Museum Skanderborg, hvor begge forfattere arbejder. Der er en hel del om udgravning af de gamle flygtningebarakker og fotos af forskellige effekter, der i den forbindelse dukkede op af mulden, og bogen har et helt overflødig bilagsmateriale med fortegnelse over lejrens udstyr og materiel – på tysk! Man skal nok være særdeles interesseret for at få noget ud af det. Der er ikke mange billeder fra dengang, og derfor har forlaget hentet det gribende forsidefoto af en ældre kvinde fra Grindsted, hvor der også ankom tyske flygtninge.

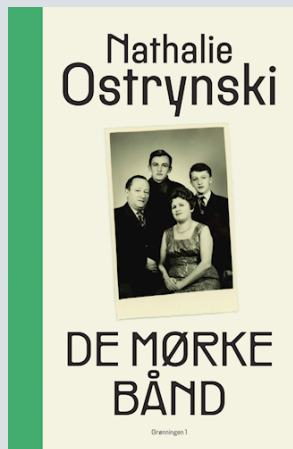
I forhold til undervisning er der mange oplagte måder at bruge bogen på. Som nærmest alle andre "rigtige" bøger er den for lang for de fleste af vore elever, men uddrag og især uddrag af flygtningedagbogen er oplagte at bruge. Bedst naturligvis hvis man ligefrem er i Skanderborg og kan se området som en del af undervisningen. Men ellers kan situationen fint introduceres med den overraskende gode film "Når Befrielsen kommer" med Pilou Asbæk som højskoleforstanderen, der pludselig skal huse tyske flygtninge på sin højskole. Der er oplagte dilemmaer, som eleverne sagtens kan sætte sig ind i, og der er jo ikke ligefrem mangel på aktuelle problemstillinger med flygtninge. Og at vi så faktisk har at gøre med et emne, som histo-

rikerne ikke er enige om, er jo et godt udgangspunkt som debat og diskussion.

Jakob Sørensen

De mørke bånd

Nathalie Ostrynski. Forlaget Grønningen 1 2024. 233 sider, 299,95 kr.

“Min familiehistorie er ikke stor. Min familiehistorie er heller ikke lille. Det er en genkendelig, men alligevel særlig fortælling om, hvordan menneskers små liv bliver påvirket af sammenstødene fra verdenshistoriens store, tektoniske plader” (side 16)

Bogen er en del af en genre, hvor den personlige fortælling danner bag-

grund for at skrive historie. Bøgerne kan være meget forskellige. For nylig udkom Ulla Therkelsens Mit liv. Det er en bog om hendes liv - meget personlig, men også en fin journalistisk kommentar til Europas og USAs historie i hendes levetid som voksen. Timothy Garton Ash: Europa, en personlig rejse, er også et eksempel på, hvor han med udgangspunkt i sit personlige liv foretager en historisk rejse gennem Europas nyere historie. Lykke Friis' bøger om Europa har ligeledes et selvbiografisk element. Denne genre, som er en blanding af selvbiografi og historie, er ofte meget underholdende at læse og sætter på mange måder historien i et andet perspektiv end den traditionelle historiefremstilling.

Som underviser giver det anledning til spørgsmålet om, hvor relevante kilder som disse egentlig er - dog ofte mere læsevenlige end den traditionelle historiske fremstilling med omhyggeligt noteapparat m.m..

Ostrynski, der selv er journalist, fokuserer med bogen på sin families historie. Udgangspunktet er Polen efter 1967, hvor den jødiske befolkning i forlængelse af Seksdageskrigen mødte stor modstand fra den kommunistiske regering, der brugte jøderne som fælles syndebukke for en fejlslagen ledelse af landet!

Bogen fortæller historien om hendes bedsteforældre, der som jøder måtte flygte til Danmark fra regeringens chikane, og om hendes far, der følger med efter en kort tid i Israel. Det er interessant at se, hvordan de polske jøder føler, de bliver vel modtaget her og er

helt overvældede over den gode modtagelse, de får, nok i kontrast til oplevelsen hos mange andre flygtninge senere. Hendes moder er også polak, men ikke flygtning.

I bogen udfolder hun også sin families historie før tiden i Danmark. Som polske jøder har hendes bedsteforældre på begge sider oplevet nazismens og kommunismens forbrydelser under Anden Verdenskrig. Farfaren har været i kz-lejr, og farmoderens familie har oplevet stalinismens forfølgelse med deportation til Sibirien.

Forfatteren fortæller engageret om sin egen kamp for at blive accepteret som rigtig dansk, men også sin families historie. I det historiske kaos forsøger forfatteren, der er født i Danmark, at finde sin identitet. Bogen bliver dermed en meget læseværdig fortælling om en af det 20. århundredes menneskeskæbner og om hendes families historie med vægt på den store betydning, ens familie betyder for den enkeltes identitet.

Johannes Lebech

Monumentalt værk om vikingetiden – et must for vikingetidsinteresserede.

Jesper Asmussen: Vikinger - hverdagsliv, gudetro og togter. Forlaget Turbine 2024. 628 sider, 449,95 kr.

3,3 kg! Det er vægten på Jesper Asmussens mopedreng af en bog om vikingetiden. Et monumentalt opslagsværk, der bestræber sig på at indfange og afdække alle aspekter af vikingetiden. Ganske ambitiøst må man sige. Bogens forfatter har en baggrund som underviser og har tidligere skrevet en række histo-

riske bøger om bl.a. Gudenåen, Hærvejen, Gendarmstien og Skåne. "Vikinger – hverdagsliv, gudetro og togter" indledes med et kapitel om den tidsmæssige præcisering af selve vikingetiden samt et kapitel om vikingebegrebet. Herefter udfolder forfatteren selve vikingetiden i en lang række tematiske kapitler. Til hvert kapitel er der en række tilhørende underafsnit med omfattende uddybning af det pågældende emne. F.eks. omfatter kapitlet om vikingernes skibe knap 40 sider med over 30 underafsnit omhandlende vikingeskibstyper, sejl, planker, tovværk, navigation, afbildninger af skibe, byggeri, udsmykning, mad om-

bord osv. Af andre kapitalemner kan nævnes vikingetidens fødevarer, trælleystem, påklædning, kunst, sundhed, vikingernes tonespil, våbentyper og redskaber, personnavne, lægekunst osv. Endvidere omhandler bogen en stor del af de lokaliteter, som vikingerne rejste til.

Bogen er udstyret med en meget fin forklarende personfortegnelse over vikingetidens forskellige aktører, hvilket fremmer overskueligheden. Det omfatter også en alfabetisk stedfortegnelse over de geografiske lokaliteter med tilhørende QR-kode bagerst i bogen, som dog godt kan virke lidt bøvlet at bruge. I litteraturen om vikingetiden adskiller Asmussens bog sig på lidt spøjs vis ved at anvende gamle stednavne baseret på forskellige ældre kilder samt historiske ordbøger og opslagsværker bl.a. "Geografisk Register". F.eks. er Årus Aarhus, Jorvig er York, Jyllandshavet er Kattegat osv. Forfatteren er igennem bogen konsekvent i brugen af de fortidige stednavne. Som læser skal man lige vænne sig til det, da man under læsningen er nødsaget til at bruge bogens omfattende kortmateriale eller stedfortegnelsen bagerst i bogen. Også hvad angår bogens illustrationer adskiller "Vikinger - hverdagsliv, gudetro og togter" sig fra andre bøger. Med undtagelse af to fotografier af J. J. A. Worsaa og Christian Jürgensen Thomsen er bogen udelukkende illustreret med et væld af håndtegninger af bl.a. beboelses- og vikingeskibs-konstruktioner, smykker, ornamentik, mønter, runeinskriftioner, vikinger, kongerækker, stamtræer og adskillige landkort. Som læser imponeres man af disse fine og æstetiske tegninger, som må have været bekostelige i bogproduktionen.

Det er tydeligt, at bogen er omfattende og omhyggeligt arbejde, og som forfatteren skriver i indledningen, så har det taget flere år at skrive bogen. Asmussen bygger på en stor mængde litteratur, kilder og har efter eget udsagn konsulteret både danske og udenlandske forskere, historikere og arkæologer, som har bidraget med faglig viden og indsigt. Men udover behandling og omtale af forskellige historiske kilder får vi ikke oplyst, hvilken litteratur, som Asmussen har brugt. Læseren får heller ikke at vide, hvilke fagpersoner, som har bidraget til bogen. Betydningen af denne mangel forstærkes også af, at bogen ikke indeholder en litteraturliste, så læseren kan se, hvilke bøger forfatteren har trukket på, og finde inspiration til f.eks. opgaver og andre vikingetidsprojekter. Det virker lidt underligt at unklade en litteraturpræsentation, når forfatteren alligevel har inddraget en masse litteratur om emnet.

Et andet og lidt kontroversielt aspekt ved bogen er dens tidsinddeling af vikingetiden, som udfordrer den traditionelle periodisering. Asmussen inddeler vikingetiden i fem underperioder, hvor den første fase "Førvingetid" (år 624-89) udgør en art prolog

til vikingetiden. Forfatterens begrundelse er tilstedeværelsen af en række fund bl.a. Sutton Hoo-fundet i England, der kan dateres til år 624. Fælles for disse fund er, at de har kunstneriske træk som minder om vikingetidens bl.a. de svenske Salmeskibe. Herefter følger selve "Vikingetiden" (690-965), "Højvikingetid" (966-1103), "Senvikingetid" (1104-68) og "Eftervikingetid" (1169-1241). Forfatteren mener således, at vikingetiden ophører i 1241 med Jyske Lov, som indvarsler middelalderen og en ny samfundsindretning. Bogens tidsmæssige forlængelse af vikingetiden med ca. 150-200 år fremstår noget alternativ og omstridt. Det betyder også, at der i bogen omtales og inddrages kilder, der strækker sig ind i 1200-tallet. I nogle tilfælde virker det noget halvhjertet med manglende argumentation for kildens relevans for vikingetiden. F.eks. omtales lovsamlingen, Fårebrevet, fra Færøerne fra 1298, hvilket vækker undren. Her argumenteres ikke, hvorfor kilden overhovedet inddrages og er relevant for vikingetiden udover, at der nævnes nogle sproglige forskelle mellem kildens oldfærøske sprog og det oldnordiske sprog. Kunne man udlede, at den retspraksis på Færøerne, Fårebrevet udstikker, er forankret i nogle retslige traditioner og principper, som man kender fra vikingetiden? Forfatteren nævner det i hvert fald ikke.

Bogen indeholder fine betragtninger om sagagenren, men som læser savner man nogle refleksioner i bogen om f.eks. hvilke intentioner, der lå til grund for at nedskrive sagaerne. Samtidig så gengiver forfatteren Ravnkel Frørgodes Saga i bogen, hvilket kan vække undren, for hvorfor lige denne saga? Hvorfor ikke andre sagaer? Forfatteren gør meget ud af at beskrive vikingernes rejser til Vest-, Syd- og Østeuropa i forskellige kapitler. Eksempelvis i et meget veludbyttende kapitel beskrives vikingerne ved Volgafloden i det nuværende Rusland, herunder den arabiske diplomat Ibn Fadlans portrættering af nordboerne. Her anvender Asmussen flere sider på at diskutere Fadlans kildeværdi, hvilket er interessant læsning og i undervisningssammenhænge yderst brugbart. Bl.a. bidrager forfatteren med en række kildekritiske betragtninger, som kunne være oplagte at inddrage i ens egen undervisning, hvis man skulle gennemgå Fadlans kendte kilde. Det er ærgerligt, at forfatteren ikke fortsætter med at følge dette gode eksempel med kildekritiske overvejelser i de kapitler, hvor han alligevel berører andre kilder som Den angelsaksiske krønike, Hávamál og Nestorkrøniken.

Selvom bogen måske kan fremstå en anelse populariseret i sin form og udtryk, så kan den ikke karakteriseres som en populærvidenskabelig fremstilling af vikingetiden. Derimod fremstår den mere som en historisk fagbog inden for den mere leksikale genre. Trods bogens enkelte kritikpunkter, så er den anvendelig i undervisningssammenhænge. Dens utraditionelle fo-

kus med brugen af gamle stednavnebetegnelser, periodeinddelingen og dens lidt encyklopædiske form gør bogen oplagt at anvende i undervisningen som et eksempel på historieformidling og -fremstilling. Samtidig kan afsnit fra bogen med fordel inddrages i historieundervisningen eller tværfaglige forløb f.eks. med dansk. Eksempelvis afsnittet om vikingetidens samfund eller skibene. Derudover vil bogen være oplagt at bruge i forbindelse med opgaveskrivning f.eks. SRP, DHO eller SSO. Bogen har derfor sin oplagte plads på skolebiblioteket eller i historielærernes samling. Samtidig er bogen et must for vikingetidsnørder og andre interesserede af perioden.

Peter Agerbo Jensen

Tsugios krig. Japans triumf og nederlag under Anden Verdenskrig

Jonas Ishibori. Forlaget Turbine 2024. 256 sider, 299,95 kr.

”At krigen var tabt og afsluttet, fik vi at vide den 9. september. Hvad ledelsen havde diskuteret, eller om der overhovedet havde været en diskussion, vidste jeg under alle omstændigheder ikke. Vi var hverken dybt berørte eller kedede af det. Det var i højere grad følelsen af lettelse, der var stærk hos soldaterne”.

Sådan beskriver Tsugio Ishibori Anden Verdenskrigs afslutning set fra et soldatersperspektiv. En beskrivelse, der er væsensforskellig fra den beskrivelse af japanske soldater, der frivilligt kæmpede til døden for landet, flaget og kejseren, man ofte læser.

Bogen om Tsugio Ishiboris krig er skrevet af hans barnebarn Jonas Ishibori, der er opvokset i Danmark med en dansk mor og en japansk far. Uddannelsesmæssigt har Jonas Ishibori blandt andet en bachelor i Japanstudier og har i perioder læst og boet i Japan. Så man føler sig bestemt i gode hænder, når han begynder at formidle sin farfars og Japans historie. Det meget særlige ved bogen er, at en del af kildegrundlaget er to erindringskrifter fra Tsugio Ishiboris hånd. Det første stammer fra 1980, hvor han fortæller om sit liv i en artikel til et internt magasin hos firmaet Brunswick, hvor han arbejdede som direktør. Det andet er et privat erindringskrift, som Tsugio Ishibori formodentligt skrev engang i 1990'erne til sin søn – forfatterens far. På dette tidspunkt var Tsugio Ishibori en ældre mand,

idet han er født i 1916. At dømme ud fra de mange citater forfatteren bringer, rummer erindringerne en mængde meget detaljerede beskrivelser af såvel udviklingen og hverdagslivet i Japan, som af livet som ung gift mand i Manchuriet samt af krigen.

Forfatteren bringer os gennem den del af Japans historie, der fulgte åbningen af Japan med Matthew Perrys flådeaktion i 1853-54 over landets modernisering med Meijireformerne og skabelsen af det moderne Japan til militaristernes magtovertagelse. Med militaristernes magtovertagelse fulgte en periode i Japans historie, hvor demokrati og rettigheder for almindelige borgere blev trådt under fode, samtidig med at Japan indledte den ekspansionspolitik, der bragte landet ind i Anden Verdenskrig.

Mens dette skete blev Tsugio Ishibori født, voksede op som søn af en skoleinspektør i Tokyo, blev uddannet fra Tokyos Handelsuniversitet og blev ansat ved en virksomhed, der var en del af zaibatsuen Sumitomo. Det var netop i forbindelse med sit job, at han mødte den fem år ældre kvinde, Kikuko Nakanishi, som han forelskede sig i. De blev til familiens fortrydelse gift. Familiens forbehold over for ægteskabet blev i kombination med virksomhedens modstand imod et ægteskab mellem to kolleger en af årsagerne til, at Tsugio og Kikuko i 1941 emigrerede til Manchuriet. Allerede inden Tsugio Ishibori ankom til Manchuriet, var dette i 1930'erne de facto blevet en japansk koloni. Efterfølgende havde Japan i 1937 indledt en brutal besættelseskrig mod dele af Kina.

Det var i sommeren 1941, Tsugio Ishibori ankom til Manchuriet. Få måneder senere, da Kikuko ankom, var hun gravid med parrets første barn - Keeiichi Ishibori (forfatterens far). Tsugio Ishibori undgik i første omgang indkaldelse til hæren. Men i 1943 kom indkaldelsen, og han blev herefter en del af den japanske krigsførelse. Herefter følger Jonas Ishibori i bedstefaderens fodspor i Kwantunghæren. Tsugio Ishiboris første base var i Manchuriet. Sidenhen var han i Korea, hvor han fik militær uddannelse. Efterfølgende var han udstationeret ved Filippinerne og ved Ryukyuøerne, før han i juli 1944 havnede på øen Minimidaitojima. Tiden på Minimidaitojima beskriver Tsugio Ishibori som meget hård tenderende mod det umenneskelige med hårdt arbejde, konstant frygt for en amerikansk invasion og en katastrofal fødevarerforsyning. Og det var netop her, han befandt sig, da Japan kapitulerede i august 1945. Efter kapitulationen og amerikanernes ankomst til øen fik Tsugio Ishibori nye opgaver, idet han som en del af sin uddannelse havde lært engelsk. I december 1945 vendte Tsugio Ishibori tilbage til Japan, alt imens hans kone og søn var i Manchuriet. Det blev først i sommeren 1946 den lille familie atter kunne samles i Japan.

Jonas Ishibori slutter sin beretning om Tsugio Ishibori og familiens liv under Anden Verdenskrig med ordene: "Min families vej gennem krigen var på mange måder heldig". Bogen er en meget spændende beretning om krigen set fra soldaterperspektiv. Det lykkes på fin vis for forfatteren at kombinere 'den lille historie' om Tsugio Ishibori og familien med 'den store historie' om Japan under Anden Verdenskrig.

Bogen kan ikke umiddelbart bruges som undervisningsbog, men uddrag herfra kan sagtens anvendes til at sætte nye perspektiver på japanernes krigsindsats under Anden Verdenskrig. Det er min anbefaling, at skolernes biblioteker anskaffer et eller flere eksemplarer af bogen. Ved arbejdet kan man inddrage en udgave af 'kampen om historien' på P1 (57 minutter) under titlen "Japans kejserlige hær - fra fanatisme til nederlag". Adam Holm interviewer her forfatteren Peter Harmsen og Jonas Ishiboris.

Jens-Peter Fage Madsen

Kvinderne får stemmeret 1915. Serien 100 Danmarkshistorier

Nina Koefoed. Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

Som så mange andre tekster, der handler om vejen til kvinders stemmeret i Danmark i 1915, starter også professor Nina Koefoed sin bog, *Kvinderne får stemmeret*, med en beskrivelse af valgretstoget til Amalienborg 5. juni, 1915. Et fuldt forståeligt fortællermæssigt greb, da scenen indeholder smukke hvidklædte kvinder, der marcherende i takt og med løftede flag

markerede glæden over retten til at stemme. Den viser kontrasten mellem den gamle mandsdominerede verden og den nyere brede kønsmæssigt ligestillede verden. Toget sluttede foran kongen. Men samtidig var der mange, der ikke var med. De socialistiske kvinder fejrede den nye grundlov i Søndermarken sammen med mændene for at markere, at ikke kun kvinderne, men også tyendet, endelig blev en del af demokratiet. Alt dette beskriver Koefoed så flot. Hun bruger samtidig valgretstoget som optakt til at vise, at hun netop med bogen vil beskrive: "Hvordan kampen for kvindelig valgret flettede sig ind i tidens store spørgsmål". Bogen er altså, trods titlens fokus på kvinder, også historierne om, hvordan de grupper af dan-

skere, der ikke fik valgret i 1849, hen ad vejen blev en del af demokratiet. Dette er én af grundene til, at bogen er så interessant.

Bogen er opbygget kronologisk og gennemgår dermed, hvordan de syv f'er (til dels) hen ad vejen har fået retten til at deltage i det danske demokrati, og hvordan den privilegerede valgret blev afskaffet. Størstedelen af bogen omhandler perioden 1849-1915. Denne del har fokus på fruentimmerne og folkehølet. Det sidste kapitel i bogen omhandler de fattige, fallenterne, fjolserne, forbryderne og de fremmede som i perioder og stadig i visse sammenhænge er sat uden for politisk indflydelse. Dermed afsluttes bogen med et nutidigt perspektiv, hvilket også fremhæves af det sidste store farvefoto i bogen, som viser 100 års fejringen af grundloven i 2015.

Koefoed viser med inddragelse af et bredt og spændende kildemateriale, hvordan diskussionen om, hvor rummeligt demokratiet skal være, løbende har eksisteret. Bogen beskriver flot, hvordan diskussionen både har handlet om hvem, der skulle have en stemme – og om, hvordan denne stemme skulle tælle. Bogen handler ikke kun om argumenterne for og imod kvinders stemmeret, men også om andre grupper, der ellers var lukket uden for valglokalerne. Orla Lehmann citeres f.eks. for i 1861 at ytre bekymring for, at staten kan styres af "den uoplyste almue".

Desværre er der ingen direkte kildeanvisninger i selve bogen. Disse kan findes på forlagets hjemmeside, hvor de ligger som en pdf-fil. Dette valg er nok baseret på ønske om at spare sider i bogen, men det sparer ikke læserens tid. Tværtimod er det stærkt irriterende løbende at skulle vende tilbage til computerskærmen for at se den præcise kildehenvisning.

Diskussionerne om demokratiets rummelighed sættes løbende ind i deres historiske kontekst. Først krigen i 1848-50, så 1864, så forfatningsstriden, og den sættes ind i en større global diskussion, som når Koefoed beskriver, hvordan venstremanden Fredrik Bajer, da han 1886 som den første politiker i Danmark foreslog i Folketinget, at kvinder skulle have samme kommunale valgret som mænd. Han var både inspireret af vejen til islandske kvinders kommunale valgret i 1882 og af Stuart Mills tale i det britiske underhus i 1867.

Endnu en styrke ved bogen er, at den hjælper læseren til at se på demokratiet med samtidens øjne og ikke med nutidige eventuelt dømmende øjne. F.eks. når Koefoed på side 12 skriver: "Det kan virke sølle, at kun 35% af den voksne befolkning havde fået stemmeret. Men med datidens målestok var det en meget demokratisk grundlov (...), fordi der ikke var krav om en bestemt indkomst eller skattebetaling for at få

valgret.” En styrke er også, hvordan de to fløje i diskussionen om demokratiets rammer - primært repræsenteret ved Højres konservative og Venstres liberale holdninger - løbende forklares ud fra deres egen logik og netop som forsøg på at etablere et retfærdigt system, som den ene fløj mente måtte være: dem der betaler mest skat, bør have mest indflydelse overfor den anden: alle der betaler skat, bør have lige meget indflydelse.

Bogen beskriver, hvordan de gradvist flere rettigheder til kvinder, som f.eks. retten til at råde over egen løn (1880) banede vejen for stemmeretten i 1915. Den tidlige diskussion af valgrettens begrænsning handlede primært om, hvem der var skattebetalere. Men gifte kvinder var ikke økonomisk selvstændige, selvom de ugifte kvinder var blevet det i 1857. Skulle det så kun være ugifte kvinder, som fik stemmeret, og dermed miste den rettighed, hvis de blev gift? Lige som det f.eks. var i Norge fra 1907-1913. Da også gifte kvinder blev myndige i 1899 i Danmark, var dette altså en milepæl på vejen i forhold til at få stemmeret.

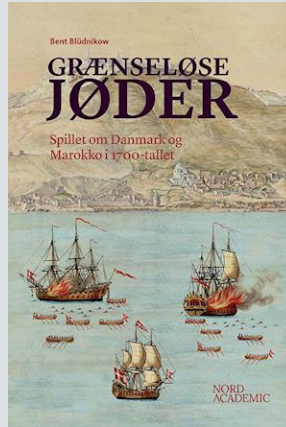
Koefoed bringer til sidst i bogen en måske kontroversiel kommentar, i det hun med udgangspunkt i det faktum, at kvinder i dag stemmer mere til venstre end mænd, og at de primært sidder med politiske poster, som har med omsorg, skole og pleje at gøre, spørger, om dette netop er udtryk for, hvad mange fremhævede i 1880'ernes debat om stemmeret til kvinder: At kvinder har særlige kompetencer inden for disse områder. Kommentaren står helt uden efterfølgende diskussion. Det ærgrer mig, at Koefoed på den måde bryder den faktuelle tone, bogen ellers har uden at følge diskussionen til dørs.

Kvinderne får stemmeret er det 83. bind i Aarhus Universitetsforlags serie 100 danmarkshistorier. Og endnu engang viser denne serie, hvordan det er muligt på få sider at give en indføring i relevante historiske emner samtidig med, at disse perspektiveres til i dag. En fantastisk bog til et hurtig og nuanceret overblik over udviklingen af det danske demokrati.

Hanne Mortensen

Den jødiske elites farefulde og fascinerende liv

Bent Blüdnikow: *Grænseløse jøder. Spillet om Marokko og Danmark i 1700-tallet*. Forlaget Nord Academic 2024. 432 sider, 349,95 kr.

Som bogens titel antyder, er det de enkelte jøders skæbne, der er i centrum for forfatterens interesse. Skæbner inden for den jødiske elite, der i 1700-tallet fik luft under vingerne og i stigende grad kunne løsrive sig fra begrænsninger og restriktioner og agere i et internationalt økonomisk og politisk miljø.

Hovedpersonerne er fra to familier, Sumbel og Buzaglo, oprindeligt fra Marokko, men efterhånden frigjort fra tilhørsforholdet til landet. Vi følger familierne gennem flere generationer, i perioden ca. 1730 til ca. 1830, i alle deres forgreninger, fra Marokko til Altona og København, Paris, London og Vestindien.

Dette giver i sig selv et omfattende persongalleri, men forfatteren inddrager tillige mange af de personer som Sumbel- og Buzaglofamilierne kommer i kontakt med, og giver dem et ord med på vejen. Man skal følge godt med for ikke at miste tråden i fremstillingen, og lettere bliver det ikke af at andre fremtrædende jødiske personer, uden forbindelse med de to familier, også inddrages.

Kildegrundlaget er ganske imponerende. Der er gjort et stort arbejde med at finde og bearbejde kildemateriale, og det virker simpelthen som om forfatteren er "i bund" med dette arbejde. Det giver et væld af personoplysninger, og da han i reglen holder sig ret tæt på kilderne, og også lader sig lede af interessante associationer, letter det ikke ligefrem overblikket. Der er så mange træer, at det er svært at se skoven!

Det centrale begivenhedsforløb starter i 1749, da projektmageren Joseph Buzaglo ankom til København med et forslag i lommen. Han havde først forsøgt sig i Sverige, men i Danmark havde han mere held med sig. I 1751 sendte Frederik V så en delegation til Marokko for at forhandle om en freds- og handelstraktat. Dette lykkedes for så vidt, men endte i en katastrofe: Joseph Buzaglo blev smidt i fængsel og dømt til at blive brændt levende, og 40 danskere blev arresteret. Danskerne blev dog frigivet et par år senere, og Buzaglo slap også fri.

Forhandlingerne om fred og frigivelse af fanger førtes fra marokkansk side af "hofjøden" Samuel Sumbel. Herefter blev forholdet mellem Danmark og Marokko mindre spændt. Sumbel blev faktisk en ven af Danmark, i en sådan grad at han investerede en del af sin formue i danske statspapirer, noget der med sikkerhed ville have medført dødsstraf, hvis sultanen havde fået det at vide. Bogen følger Sumbels arvinger i deres indbyrdes konflikt om disse penge.

Hvis man interesserer sig mere for "den store historie" end for personer og skæbner, er der nu også noget at hente i bogen.

Det gælder f.eks. spørgsmålet om udvikling eller mangel på samme. Ligesom Peter d. Store af Rusland søgte kronprins, senere sultan, Sidi Muhammed Ben Abdallah, at indhente Vestens forspring. Han havde blik for fordelene ved handel – specielt våbenkøb – men gik ikke ind for institutionelle ændringer.

Det gælder også spørgsmålene om statsopbygning. Marokkos politiske system var præget af sultanens personlige styre, af vilkårlighed og usikkerhed, ikke mindst for "hofjødernes". Sumbel kunne den ene dag være i fængsel og i fare for øjeblikkelig død, den næste se sig genindsat i sin tidligere position og i sultanens nåde.

Og det gælder international handel og Danmarks rolle heri, i en periode hvor mange krige gav små, neutrale lande store chancer.

Og endelig er der afsnit i bogen om personlige og religiøse opgør indenfor jødiske menigheder.

Axel Moos

Pigerne fra Sprogø

Stine Grønbæk og Sarah Smed. Lindhardt og Ringhof 2024. 400 sider, 349,95 kr.

Jeg vil begynde denne anmeldelse af *Pigerne fra Sprogø* med at gengive en oplevelse på Historiske Dage i 2022. Her vandt bogen *IQ-75 – Erling og åndssvageforsorgen* skrevet af Jesper Vaczy Kragh prisen for årets historiske bog. Op på scenen trådte hovedkilden til bogen, Erling. Som dreng blev han anbragt under åndssvage-

forsorgen. I dag er han en ældre mand. Han blev fulgt af en plejer. Han fik mikrofonen og sagde noget, jeg ikke kan glemme: "Jeg hedder Erling. Jeg har været spærret inde i 50 år, og jeg har aldrig haft en ven." Der blev meget stille i salen. Han stod dér på scenen mellem mænd, der reenacted romere og soldater fra 1. verdenskrig, som et levende og autentisk bevis på, hvordan åndssvageforsorgen kom til at præge mange menneskers liv. De mennesker, som ikke blev regnet for noget. Dem, der ikke bidrog til samfundskonkurrencen, men tværtimod var en udgift og dermed lå samfundet til last. I hvert fald hvis man følger den opfattelse, som prægede 1900-tallets åndssvageforsorg. *IQ-75 – Erling og åndssvageforsorgen* er en ud af flere nyere historiske udgivelser, der beskæftiger sig med åndssvageforsorgen og de mennesker, som var i kontakt med den. En anden vigtig udgivelse er *Pigerne på Sprogø*.

Bogen handler om kvindehjemmet på Sprogø og de kvinder, som blev anbragt på øen i perioden 1923 til 1961. Den er skrevet af antropolog og ph.d. i historie Stine Grønbæk Jensen og historiker Sarah Smed, leder af Danmarks Forsorgsmuseum. Og lad mig med det samme slå fast: Forfatterne har her gjort et uhyre væsentligt og stort arbejde for at skildre kvindernes liv og deres hverdag på øen med udgangspunkt i journaler, fotografier, lægenotater, breve og avisartikler. De forholder sig til materialet med sensitivitet, forståelse og respekt for de mennesker, som beskrives i deres møde med systemet. Samtidig giver *Pigerne fra Sprogø* indsigt i, hvordan ideen om at isolere bestemte kvinder på en øde ø opstod. Forfatterne er her bevidste om at vise, hvorfor denne ide blev betragtet som nødvendig i samtiden af fagfolk og politikere. I løbet af de år, hvor kvindehjemmet eksisterede, var i alt 500 kvinder anbragt og isoleret i perioder af kortere eller længere varighed. Kvindehjemmet hørte under de Kellerske Anstalter, et for datiden moderne og progressivt projekt. Anstalterne skulle være et vigtigt middel i opbyggelsen af mellemkrigstidens velfærdsstat og dermed bidrage til at forbedre samfundet. Her anbragte man de mennesker, der blev diagnosticeret som "åndssvage" og "sinker", ofte betegnet som "minusindivider" eller "undermålere". Fælles for de mennesker var, at de havde en IQ under 75, målt ud fra undersøgelser, som var udviklet af de danske overlæger, der var specialister på området, og som medførte en del fejlanbringelser, bl.a. af mennesker med dyslexi eller hørehæmmede. *Pigerne fra Sprogø* omhandler de kvinder, som fik betegnelsen moralsk åndssvag og derved blev anbragt og isoleret på Sprogø. De kom ofte fra de nederste sociale lag og blev beskyldt for at sprede kønssygdomme og for at føde degenereret afkom, som de ikke selv kunne tage vare på. De blev ofte betegnet som "stærkt erotiske" eller "seksuel rå". Det skyldtes, at de havde flere partnere

eller i nogle tilfælde havde været ofre for det, vi i dag ville betegne som overgreb. Det fremgår af materialet, at de i datiden blev betragtet som medskyldige i overgrebet. Formålet med opholdet på Sprogø var at opdrage kvinderne til at leve en tilværelse, der stemte overens med de gældende samfundsnormer. Det var meningen, at de skulle blive en del af samfundet som udgangspunkt, dog med den undtagelse, at de fraskrev sig retten til senere at få børn. De fleste kvinder valgte at blive steriliseret for at kunne få lov til at forlade øen, enten for at blive gift eller for at komme i det, som kaldtes kontrolleret familiepleje. Sterilisationen gik hermed hånd i hånd med datidens tanker om racehygiejne og eugenik. Gennemgangen af materialet viser, hvordan der foregik et tæt parløb mellem overlæge, Hans Otto Wildenskov, der var tilknyttet kvindehjemmet, og Karl Steincke om sterilisation i åndssvageforsorgen.

Institutionen på øen har fået en del omtale, både dokumentarisk, i historieskrivning og i fiktion. Eksempelvis i spillefilmen *Ustyrlig* fra 2023 eller Jussi Adler-Olsens krimi *Journal 64* fra 2010, der blev filmatiseret i 2018. Der har været flere tv-dokumentarer, som fortæller om institutionen, eksempelvis TV2-dokumentaren *Kvindehjemmet på Sprogø* fra 1998 eller DR-serien *De Åndssvages Historie* fra 2015. Og i 2004 udgav Birthe Kirkebæk bogen *Letfærdig og løsagtig – kvindeanstalten Sprogø 1923-1961*, der med udgangspunkt i journaler fra kvindehjemmet beskriver, hvem "sprogø-pigen" var.

Men med *Pigerne fra Sprogø* bidrager Grønbæk Jensen og Smed med den mest omfattende gennemgang af kvindehjemmets historie og de mange forskellige kvindeskæbner, som var i kontakt med institutionen. Kvindernes stemmer bliver uhyggeligt tydelige og nærværende i de mange uddrag fra breve og journaler. Forfatterens analyser og fortolkninger af uddragene bidrager med viden om de forhold, som kvinderne levede under, og deres muligheder for at handle.

Pigerne fra Sprogø egner sig ikke som lærebog i sin fulde længde, men uddrag vil kunne bruges i forløb om velfærdsstaten. Bogen vil være et godt udgangspunkt for en diskussion om og nuancering af, hvorvidt politikere i dag bør undskylde for de overgreb, som staten begik i fortiden. Og den kan bruges til at arbejde med problemstillinger om eugenik samt perspektiveringer til, hvordan vi i nutidens samfund behandler socialt udsatte og marginaliserede.

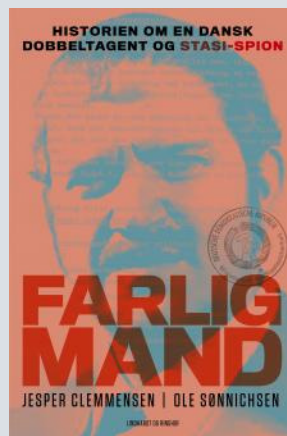
Bogen vil desuden være et velegnet forslag til eleverne, hvis de beskæftiger sig med emnet i en større skriftlig opgave. Her vil Karoline Olsens historie være oplagt at inddrage. Hun er en af de eneste nulevende personer, der oplevede at blive anbragt på Sprogø.

Afslutningsvis giver forfatterne taletid til hende. Opholdet blev afgørende for hendes liv og tilværelse og medførte, at hun aldrig fik børn som følge af den sterilisation, hun blev påført. Takket være *Pigerne fra Sprogø* bliver Karolines ord skrevet ind i historien, præcis som Erlings blev i *IQ-75 – Erling og åndssvageforsorgen*. På denne måde bliver uvurderlige vidnesbyrd til historien om velfærdsstatens bagsider fortalt med et menneskeligt ansigt. Derfor mener jeg, at alle, der beskæftiger sig med velfærdsstatens historie, bør læse *Pigerne fra Sprogø*.

Amalia Bonné

Den danske Stasi-agent – en spændende, godt fortalt og vigtig historie

Jesper Clemmensen og Ole Sønnichsen: *Farlig mand. Historien om en dansk dobbeltagent og stasi-spion. Lindhardt og Ringhof 2024. 432 sider, 349,95 kr.*

I 1997 kom det frem, at den danske Tysklandskorrespondent under den kolde krig, Flemming Sørensen, i årene 1959 til 1979 havde været en meget brugt agent for det østtyske Stasi (Ministerium für Staatssicherheit). Han havde også fortalt Stasi, at han var blevet hyret af flere vestlige efterretningstjenester, og på den måde blev han en værdifuld spion for Stasi. Med titlen "Farlig mand" vil forfatterne vise, at Flemming Sørensen gennem sit virke som meddeler sendte mange folk i armene på Stasi til lange og nedværdigende fængselsstraffe i DDR.

De to forfattere, Jesper Clemmensen og Ole Sønnichsen, kan deres kram. De er begge journalister og forfattere og har tidligere udgivet flere anmelderroste værker. De har gravet dybt i de østtyske arkiver, og gennem interviews og grundige studier af den tilgængelige litteratur får de tegnet et nuanceret og interessant portræt af tiden og de handlinger, som Flemming Sørensen var involveret i. Hovedkilden er naturligvis Stasi-arkivet, der blev åbnet efter Murens fald i 1989, men der er stadig en række ubesvarede spørgsmål, fordi de vestlige arkiver ikke er åbne endnu. Det viser sig i et af de mest dramatiske forløb i bogen, som vi som læsere bliver kastet lige ud i.

I 1982 blev en intetanende Flemming Sørensen anholdt ved grænsen mellem Vesttyskland og Danmark,

og han sad i varetægtsfængsel i otte måneder, inden han kom for retten i Vesttyskland anklaget for spionage for DDR. Retssagen vakte stor opsigt, og langt de fleste i både Danmark og Vesttyskland var overbeviste om Flemming Sørensens uskyld, og det endte også med, at han blev frikendt, selv om dommeren ikke kunne rense den anklagede helt for beskyldningerne.

Når Flemming Sørensen kunne gå ud af retten som en fri mand, skyldtes det, at anklagerens eneste vidne var Flemming Sørensens tidligere kone, Nada Dzafic. Hun havde fortalt det vesttyske politi om hans spionage-aktiviteter, radiosendere og gemmesteder. Under retssagen i 1983 fastholdt hun sin historie, men hun fremstod som en utroværdig, forsmået tidligere elsker, der bare ønskede hævn. Meget få troede på hende, og altså heller ikke retten.

Men det viste sig efter 1989, at det var hende, der fortalte sandheden – og ikke den vellidte, charmerende og respekterede Flemming Sørensen! I slutningen af bogen påpeger forfatterne, at den vesttyske og danske efterretningstjeneste sandsynligvis kunne have fremlagt flere beviser mod Flemming Sørensen, men de valgte ikke at hjælpe – formodentlig for at beskytte deres andre aktiviteter.

Efter retssagen gik det langsomt ned ad bakke for hovedpersonen, og efter afsløringen af hans fortid som DDR-spion blev han mere og mere isoleret – og glemt. Han røg ud af historien, ligesom han blev klippet ud af et billede i den kendte Tysklandsjournalist Frode Kristoffersens erindringsbog (s.355).

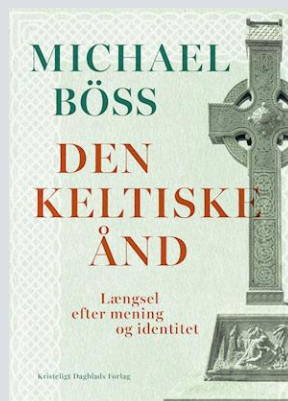
Bogen er godt illustreret og spændende fortalt, men også med mange detaljer. I slutningen af bogen har forfatterne for hvert kapitel givet et overblik over de materialer og kilder, der ligger til grund for det pågældende kapitel.

I undervisningssammenhæng er bogen ikke så relevant, men kender du en elev eller ven, der gerne vil helt ned i materien omkring den kolde krig og/eller den virkelige agentverden, er denne fortælling et godt bud.

Ulrik Grubb

Den keltiske ånd. Længsel efter mening og identitet

Michael Böss. Kristeligt Dagblads Forlag 2023. 425 sider, 299,95 kr.

Michael Böss er tidligere leder af Center for Irske Studier ved Århus Universitet og har med

denne bog skrevet en meget grundig indføring i irsk kristendomshistorie, hvor formålet er, at sætte 'nutidens interesse for keltisk kristendom og spiritualitet ind i en historisk sammenhæng' (s. 334).

Böss starter med en tidslinje, som slutter i 1923, over udvalgte begivenheder i Irlands historie. Bogen er opdelt i 3 dele; første del handler om spiritualitet, anden del om 'Den nutidige middelalder' og tredje del om identitet og modernitet.

I bogen undersøger Böss hvordan den keltiske kristendom har udviklet sig og udtrykker en bekymring for om den nutidige længsel efter keltisk kristendom mere svarer til romantiske forestillinger end de 'historiske kendsgerninger'. For at finde det der kan forandre vores liv, så skal man være klar til at kaste sig ud i uvante situationer, som måske kan give mening og identitet – og her kan vi ifølge Böss lære noget af de irske middelaldermunke.

Niels Nøddebo Petersen

Bajeren kommer 1847. Serien 100 Danmarkshistorier

Allan Leth Frandsen. Aarhus Universitetsforlag 2024. 100 sider, 129,95 kr.

Dette er den 78. bog i serien 100 Danmarkshistorier og omhandler ølbrygnings udvikling og medfølgende påvirkninger af og på det danske samfund og kultur.

Allan Leth Frandsen har i denne fantastiske historiske bogserie skrevet en spændende og velformidlet indførelse i øllets historie i Danmark. Bogens begyn-

delse starter meget interessant med et indblik i alkoholforbruget igennem tiderne og baggrunden for dette forbrug. Det er enormt positiv læsning, at der er sket et markant fald i alkoholindtaget siden 1500-tallets fornemme bryllupper, hvor hver gæst i gennemsnit indtog 42 liter tysk øl, 16 liter mjød eller vin plus x liter dansk øl. Det kan godt være vi danskere stadig har verdensrekorden, men der er vist ikke mange, der ville kunne stå den menu igennem i dag.

En ting er selvfølgelig bryllupper og festlige lag med stort alkoholindtag, men det daglige alkoholforbrug blandt almindelige danskere på ca. 4 liter øl kan forklares med fire gode grunde ifølge Allan Leth Frandsen – 1. Den saltede og røgede mad krævede meget væske, 2. Mælk blev mest brugt til smør, ost, grød og vælling (mælkemad), 3. Vandet i byerne var ofte elendigt pga. affaldssvineriet i gaderne, 4. Vand var uden næring modsat øllet. Samfundet og levevilkårenes udvikling gør, at vi ikke kan bruge disse forklaringer på nutidens alkoholindtag. Det er spændende læsning, og en præsentation af interessante og til tider overraskende tal om alkoholforbruget igennem historien, og hvorfor det stadig fylder meget til festlige højtider i vores tid.

Gennemgangen af ølbrygningens historie er præsenteret godt i bogen, og det viser hvordan historien har det med at gå en anelse i ring og nye tiltag og ideer ofte kan finde sit udspring i tidligere tiders måske forgæves forsøg på forbedringer. I denne sammenhæng behandles blandt andet det at tilsætte smagsforstærkere til øllet for at forbedre ringere bryg, men som i dag benyttes til at skabe en enorm variation i ølsortimentet.

Det er meget interessant beskrevet, hvordan ølproduktion og forbruget heraf, har forandret sig i takt med samfundsforandringerne i Danmark. Industriens fremkomst med masseproduktion og arbejderklassen og videre til vores moderne velfærds- og videnssamfund. Fra bajeren til pilsner til root beer og andre spændende variationer på ølhylderne i nutidens butikker.

Læs bogen, hvis du vil blive klogere på traditionen for at drikke øl og til tider meget i Danmark og samtidig få et spændende kapitel af Danmarks industrihistorie.

Mark Karlsen

Grønland i krig. Spillet om Arktis 1939-45

Peter Harmsen. Lindhardt og Ringhof 2024. 416 sider, 329,95 kr.

Grønland. Den der 'lille' ø oppe ved Nordpolen, som alle børn har hørt om, men som de færreste børn såvel som voksne forstår vigtigheden af, har fået sin egen skildring af den Anden Verdenskrig.

Peter Harmsen har sat sig til tastene og begået en usædvanlig veloplagt og velskrevet bog. Gennem

de små 400 siders tekst kommer man vidt omkring både geografisk og i et bredt persongalleri. For at læseren kan komme rigtigt ind i problemstillingen, begyndes der selvsagt tidligere end 9. april 1940. Læseren præsenteres kort for de forskellige indvandningsbølger i Grønland; herunder den nordiske anført af Erik den Røde. Senere kom den norske præst Hans Egede fra det dansk-norske kongerige på banen, og der skabtes dermed grundlag for, at både Norge og Danmark efterfølgende med nogen ret kunne påberåbe sig retten til Grønland. En konflikt, som forsøgtes afgjort af Folkeforbundet, men afgørelsen respekteredes kun delvist, idet der var en norsk interesse i at benytte 2. Verdenskrig til at forny grænsedragningen og efterhånden, som krigen skred frem, også en tysk interesse i at sikre sig overherredømmet.

Imidlertid var og er Grønland jo en del af de amerikanske kontinenter og dermed dækket af Monroe-doktrinen krav om europæisk ikke-indblanding. At Danmark hidtil havde fået lov at beholde kolonien var en ting, men at Tyskland kunne finde på at besætte øen, var en ganske anden. Dette var det nazistiske Tyskland sig også bevidst, og derfor tillod det heller ikke hverken norske eller tyske ekspeditioner til Grønland i krigens første fase. Men med Japans angreb på den amerikanske flådebase, Pearl Harbor, i 1941 og Tysklands efterfølgende krigserklæring mod USA, blev de grundlæggende spilleregler dog ændret, og en række tyske ekspeditioner blev planlagt, og et par stykker blev også relativt vellykket gennemført. Den første kom dog ret hurtigt i kontakt og dermed i konflikt med den nyligt oprettede Sirius-patrulje - hvilket i sig selv er en så vanvittig og spændende historie, at man bliver nødt til at læse bogen for at få alle detaljerne med.

En ikke uvæsentlig del af historien foregår på de bone-de gulve, især i USA, hvor den berømte eller berygtede Henrik Kauffmann kæmpede for at få indflydelse; dels mod de danske ministerier, som i et besat Danmark ikke var uden for tysk indflydelse; dels mod de af Danmark udpegede grønlandske landsfogeder, som formelt var den øverste myndighed på Grønland. Imidlertid var der ikke nogen klar plan for ansvarsfordeling af magten i tilfælde af besættelse, og det lykkedes efterhånden Kauffman at udmanøvrere landsfogederne og sikre sig den øverste magt.

For Grønland blev krigen også et vendepunkt. Eller en række vendepunkter; for fra at have været et frilandsmuseum for en efterhånden svunden kolonitid blev Grønland løftet ind i en mere moderne verden med flere radioer, petroleumslamper og andre moderne bekvemmeligheder - samt ellers ukendte begreber som prostitution, kønssygdomme og nazisme. Trods en politik, der skulle forhindre kontakt mellem grønlændere og amerikanere, var der dog ivrig kontakt. En lille gruppe grønlændere ved seminariet i Nuuk heilede og gik med de karakteristiske nazi-armbind, om end hjemmelavede. Formodentlig mere som en reaktion mod dansk og amerikansk kultur og indflydelse end som dybtfølt nazisme.

Selvsagt var det amerikanske engagement i Grønland ikke blot for deres brune (sic) øjnes skyld. Dels var der nogen bekymring - omend ubegrundet - for at Tyskland planlagde at anlægge militære lufthavne på Sydgrønland, så Luftwaffe med langtrækkende bombeflyvere kunne nå mål i USA. Dels var verdens største kryolitmine på Grønland, og uden den grønlandske kryolit var det slut med at producere aluminium til den amerikanske produktion af flyvemaskiner - på den måde i hvert fald. Dette spilledes der dygtigt på, og på den måde lykkedes det at få tilstrækkelige forsyninger fra USA, efter at kontakten til Danmark forsvandt.

Endvidere er det vigtigt at kende vejret på Grønland, hvis man vil forudsige vejret i Europa. Det er ikke mindst vigtigt, hvis man vil føre en krig fra og i luften - eller man vil føre en krig, som er afhængig af luftstøtte, og det var jo netop det, som krigen i Anden Verdenskrig havde udviklet sig til. Tyskerne introducerede i begyndelsen den såkaldte blitzkrig med hurtige bevægelser og støtte fra luftvåbnet, men de allierede lærte også at bruge luftvåbnet i langt højere grad end tilfældet havde været under Første Verdenskrig. Desuden var der jo landsætningen i Normandiet, D-dag, som jo var og stadig er en af verdens største militære operationer, og som kun kunne lykkes, hvis vejret flaskede sig. Da amerikanerne efterhånden havde fået eneret på Grønland, var det de allierede, der kendte vejrudsigten og kunne planlægge D-dag, så vejret var rigtigt - og så operationen lykkedes, og det kun takket være meteorologiske meldinger fra Grønland.

Som antydnet i det ovenstående er det en særdeles læsevenlig og spændende bog, som Peter Harmsen har skrevet. Sproget er let og levende, og man drøner gennem siderne, mens man både føler sig godt underholdt, og ligeledes føler sig oplyst. Nogle kunne måske blive provokeret over, at bogen begynder med en såkaldt flash forward, men det skaber hurtigt en fornemmelse af den spænding, som efterfølgende bygges op gennem bogen. Peter Harmsen skriver som sagt meget levende, og selvom man nogle gange forbløffes over detaljerne, så er der efterfølgende en opfølgning. Fx fortælles der om det amerikanske luftvåbens maskot på Keflavik; fårehundehvalpen Tailspin. Som læser forbløffes man over denne detalje, men lidt senere i en beskrivelse af en B-24-bombemaskines mislykkede angreb på en tysk stilling på Grønlands østkyst kommer forklaringen. Tailspin var med i flyveren og var faldet i søvn oven på bombelasten, og for ikke at kaste hunden ud sammen med bomberne, afbrød amerikanerne i første omgang angrebet, flyttede den sovende hund, og angreb så igen - og gennemførte angrebet denne gang. At sådan en lille detalje i en stor krig får lov at overleve i fortællingen, gør bogen levende, og det viser, at de soldater, som der fortælles om, nok var nogle barske stridskarle, men også så menneskelige, at de risikerede endnu en indflyvning for at redde deres hund.

Sidst er det værd at bemærke, at bogen er rigt illustreret med gode og vedkommende billeder sammen med en række kort, der giver det overblik, som er nødvendigt, hvis man ikke er specialist i østgrønlandske fjorde. I den forbindelse er det også befriende, at forfatteren ikke lader sig diktere af politisk korrekte strømninger, som måske ville have ønsket sig, at der stod Nuuk i stedet for Godthåb. Men som Peter Harmsen ganske rigtigt gør opmærksom på, ville det være forkert at kalde det noget, som det ikke var på det tidspunkt, man taler om.

Allersidst må det bare konstateres, at det er nødvendigt med en toer; Grønland i den kolde krig. Under tegnede håber i hvert fald på det og finder næring i sit håb i de sidste linjer i bogen, hvor det netop er Grønlands store betydning i den kolde krig, der fremhæves. Bogen hører selvsagt hjemme på ethvert bibliotek og kan let danne udgangspunkt for en spændende SRP i historie og samfundsfag eller historie og engelsk.

God læselyst!

Kim Hornbech

En konges storhed og fald

Hans Gregersen: *Christian 4. og kvinderne*. Forlaget Turbine 2024. 362 sider (rigt illustreret), 349,95 kr.

Bogen giver en kronologisk gennemgang af Christians liv med særlig vægt på forholdet til kvinderne og på hans personlige egenskaber.

Første kapitel hedder Forår og begynder med festlighederne ved kroningen i 1596. Her får man en grundig beskrivelse af, hvor meget der

blev spist og (især) drukket, hvor mange gæster der var, samt hvor meget deres indkvartering kostede. Dette er typisk for hele bogen. Forfatteren er dykket ned i kilderne og fortæller om alle de praktiske forhold, hvor dyre tingene var, og hvor høje lønningerne var til de forskellige medlemmer af hoffet og militæret.

Dernæst beskrives forholdene på landet, hvordan fæstebonden og adelsmanden levede. De forskellige grupper i byerne gennemgås på samme måde. Så kommer vi til hans ægteskab med prinsesse Anna Cathrine fra Mecklenburg, hvor politiske forhold er langt vigtigere end kærlighed. De blev viet på Haderslevhus i 1597, og året efter rejste de til København, hvor dronningen blev kronet 1598. Langt mindre fest end ved kongens kroning to år tidligere. De fik flere børn, selvom kongen deltog i store drikkegilder og havde flere elskerinder og fik flere børn ved siden af. Desuden kastede han sig ud i flere byggeprojekter. Dronningen døde 1612.

Det næste kapitel hedder Sommer og handler om den første tid af Christians forhold til Kirsten Munk. Både hun og hendes mor Ellen Marsvin, en af landets største godsejere, var nok bange for, at hun bare skulle blive endnu en i rækken af elskerinder. Men Christian udstedte en række garantier, og hun blev gift med kongen "til venstre hånd" i 1615. Kongen havde ingen elskerinder ved siden af, så længe forholdet til hende var godt. Også her fortælles om alle de små og store projekter, kongen havde gang i, f.eks. byggeri og udsendelse af ekspeditioner. Forfatteren prøver at analysere forholdet til Kirsten Munk og Ellen Marsvin.

Kapitlet Efterår handler om den sidste tid af forholdet til Kirsten Munk. Det begynder med Danmarks deltagelse i Trediveårskrigen med alle dens ulykker, dels for Danmark, dels for kongen personligt (faldet i Hameln). I krigens løb bliver forholdet til Kirsten Munk værre og værre. Hun får en elsker og måske et uægte barn. Æg-

teskabet går i opløsning. Kirsten Munk lukkede ham ude fra soveværelset, og kort efter forlod hun hoffet. Her kommer man meget tæt på deres intime liv.

Kapitlet Vinter drejer sig om Kirsten Munks liv efter afrejsen fra hoffet. Kongen forfølger både hende og hendes mor Ellen Marsvin med stor nidkærhed. Han blev ved med at chikanere dem til kort før sin død. Hans forhold til deres døtre og deres mænd er også noget anstrengt. Disse personers forhold bliver fulgt langt ind i 1650'erne, inden bogen fortæller om kongens sidste elskerinde.

Sidste kapitel hedder Den femte Årstid og handler om forholdet til Vibeke Kruse, der begyndte 1628-29, kort efter bruddet med Kirsten Munk. De fik to børn sammen. Hun var ikke af adelig familie, men havde været en af Kirstens kammerpiger. I 1630'erne holdt Christian et stort bryllup, "det store bilager", for den udvalgte prins Christian, selv om han ikke havde råd. Helt galt gik det med Torstenssonkrigen 1643-45, som var et hårdt nederlag. I 1647 døde den udvalgte prins (nævnes ikke i teksten) og i 1648 døde Christian 4. selv.

Bogens hovedtema er forholdet til Kirsten Munk. Det fylder tre af de fem kapitler, og der gøres meget ud af, hvordan det gik med de børn de fik sammen (svigersøn-kredsen). Derimod gøres der ikke meget ud af de børn, han fik med Anna Cathrine, selv om en af dem blev kong Frederik 3. Det samme gælder børnene med Vibeke Kruse.

Hans Gregersens syn på kongen er noget uklart. I bogens begyndelse skriver han, at Christian 4. overtog et kongerige i god stand, mens det var et fallitbo, da han døde. I slutningen resumerer han gode og dårlige træk ved hans virke og ender med at skrive, at det er et åbent spørgsmål, om han var en god eller en dårlig konge.

Bogens sprog er let læseligt, og historiske begreber, f.eks. landgilde, bliver forklaret i en parentes. Men bogen handler især om Christian 4. og ikke så meget om kvinderne. Alting bliver set fra kongens synspunkt. Forfatteren bygger i høj grad på kongens egenhændige breve. Han citerer også flere steder, hvad andre historikere har sagt om personerne. Men hvad har kvinderne tænkt og ment? Måske savnes der kilder til dette.

Hvem henvender bogen sig til? Som titlen indikerer handler den om kongens privatliv. Gregersen sammenligner selv et sted forholdene ved hoffet med indholdet i nutidens ugeblade, film og tv-serier, der snager i kendte og kongelige personers privatliv. Der er åbenbart et stort publikum for dette, og måske er det netop dette publikum, Gregersen har i tankerne.

Jørgen Krøigaard